

Zbirka odločb sodne prakse

SKLEPNI PREDLOGI GENERALNE PRAVOBRANILKE
JULIANE KOKOTT,
predstavljeni 30. junija 2016¹

Zadeva C-443/15

**Dr. David L. Parris
proti**

Trinity College Dublin in drugim (Predlog za sprejetje predhodne odločbe,

ki ga je vložilo Labour Court (delovno sodišče, Irska))

„Temeljne pravice — Direktiva 2000/78/ES — Enako obravnavanje pri zaposlovanju in delu — Diskriminacija zaradi starosti in spolne usmerjenosti — Večkratna diskriminacija — Istospolna partnerska skupnost — Poklicna pokojnina — Vdovska pokojnina — Preskrba preživelega zakonca ali partnerja — Zahteva sklenitve zakonske zveze ali registracije partnerske skupnosti pred dopolnitvijo 60. leta starosti — Ovire v nacionalni zakonodaji, ki to onemogočajo“

I – Uvod

1. Rojstni dnevi so praviloma priložnost za veselje in slavlje. Hkrati pa so lahko tudi povod za to, da se ozremo nazaj in poleg pozitivnih spominov priključimo tudi boleče misli na to, kaj smo zamudili v življenju ali do česa na podlagi okoliščin v preteklih letih nismo imeli dostopa.

2. Takšni so bili morda občutki dr. D. L. Parrisa, ko je pred nekaj tedni praznoval 70. rojstni dan. Veselje glede tega, da je država njegovo dolgoletno življenjsko skupnost z drugim moškim v letu 2011 priznala na podlagi spremembe zakona na Irskem, se je verjetno mešalo s precejšnjo grenkobo. V okviru poklicne pokojninske sheme, v katero je D. L. Parris vključen kot nekdanji docent na Trinity College Dublin, njegovemu partnerju namreč ni priznana pravica do vdovske pokojnine. To je obrazloženo s tem, da si je par prepozno – namreč šele po tem, ko je D. L. Parris dopolnil 60. leto starosti – zaobljubil večno zvestobo. D. L. Parris odgovarja, da na Irskem na podlagi zakonodaje pred svojim 60. rojstnim dnevom sploh ni mogel skleniti istospolne zakonske zveze ali registrirati partnerske skupnosti.

3. Izhajajoč iz položaja D. L. Parrisa ta postopek Sodišču daje priložnost, da svojo nedvomno pestro sodno prakso glede načela prava Unije o enakem obravnavanju zaradi starosti in spolne usmerjenosti še bolj poglobi. Tako kot v primeru enakega obravnavanja moških in žensk gre tudi tu za eno temeljnih načel prava Unije, ki je v primarni zakonodaji določeno v členu 21 Listine o temeljnih pravicah,² konkretizirano pa v Direktivi 2000/78/ES.^{3 4}

1 — Jezik izvirnika: nemščina.

2 — Sodba Küçükdeveci (C-555/07, EU:C:2010:21, točka 21) glede diskriminacije zaradi starosti in sodba Léger (C-528/13, EU:C:2015:288, točka 48) glede diskriminacije zaradi spolne usmerjenosti.

3 — Direktiva Sveta z dne 27. novembra 2000 o splošnih okvirih enakega obravnavanja pri zaposlovanju in delu (UL, posebna izdaja v slovenščini, Poglavje 5, zvezek 4, str. 79); v nadaljevanju tudi: „Direktiva 2000/78“ ali enostavno „Direktiva“.

4 — Sodbe Küçükdeveci (C-555/07, EU:C:2010:21, točka 21), Prigge in drugi (C-447/09, EU:C:2011:573, točka 38) in DI (C-441/14, EU:C:2016:278, točka 22).

4. V obravnavanem primeru bo treba posebno pozornost nameniti temu, da je morebitna diskriminacija zadevne osebe posledica zlasti součinkovanja dveh faktorjev – starosti in spolne usmerjenosti. Sodišče lahko zato realnosti življenja zadosti le s tem, da skrbno preuči kombinacijo obeh faktorjev, namesto da bi vidike starosti obravnavalo ločeno od vidikov spolne usmerjenosti. Poleg tega bo treba upoštevati, da se je sporna zahteva sklenitve zakonske zveze ali registracije partnerske skupnosti pred dopolnjenim 60. letom starosti za celo skupino prebivalstva izkazala za nepremagljivo oviro.

II – Pravni okvir

A – Pravo Unije

5. Pravni okvir Unije je v tej zadevi določen z Direktivo 2000/78, ki je v skladu s členom 20 začela veljati 2. decembra 2000, z dnem objave v *Uradnem listu Evropskih skupnosti*.

6. Namen te direktive je v skladu s členom 1

„opredeliti splošni okvir boja proti diskriminaciji zaradi vere ali prepričanja, hendikepiranosti, starosti ali spolne usmerjenosti pri zaposlovanju in delu, zato da bi v državah članicah uresničevali načelo enakega obravnavanja“.

7. V členu 2 Direktive 2000/78, naslovljenem „Koncept diskriminacije“, je določeno:

„1. V tej direktivi ‚načelo enakega obravnavanja‘ pomeni, da ne obstaja nikakršna neposredna ali posredna diskriminacija zaradi katerega od razlogov iz člena 1.

2. V smislu odstavka 1:

- (a) se šteje, da gre za neposredno diskriminacijo, kadar je, je bila ali bi bila oseba obravnavana manj ugodno kakor neka druga v primerljivi situaciji zaradi katerega od razlogov iz člena 1;
- (b) se šteje, da gre za posredno diskriminacijo, kadar je zaradi kakšne navidez nevtralne določbe, merila ali prakse neka oseba določene vere ali prepričanja, ki ima določen hendikep ali je določene starosti ali spolne usmerjenosti, v primerjavi z drugimi v slabšem položaju, razen če:
 - (i) tako določbo, merilo ali prakso objektivno upravičuje legitimni cilj in je način uresničevanja tega cilja primeren in nujen; [...]

[...]

5. Ta direktiva ne vpliva na ukrepe, izhajajoče iz nacionalne zakonodaje, ki so v demokratični družbi nujni zaradi javne varnosti, vzdrževanja javnega reda in preprečevanja kaznivih dejanj, za zaščito zdravja ter varstvo pravic in svoboščin drugih.“

8. Področje uporabe Direktive 2000/78 je določeno v členu 3 te direktive:

„1. V mejah pristojnosti, ki so prenesene na Skupnost, se ta direktiva uporablja za vse osebe, bodisi v javnem bodisi v zasebnem sektorju, vključno z javnimi telesi, kar zadeva:

[...]

- (c) zaposlitev in delovne pogoje, vključno z odpustitvijo in plačilom;

[...]

3. Ta direktiva se ne uporablja v zvezi s plačili kakršne koli vrste iz državnih programov, vključno s sistemom socialne varnosti ali socialnega zavarovanja.“

9. Člen 6 Direktive 2000/78, ki se nanaša na „[u]pravičenost različnega obravnavanja zaradi starosti“, med drugim določa:

„1. Ne glede na člen 2(2) lahko države članice predvidijo, da različno obravnavanje zaradi starosti ne predstavlja diskriminacije, če ga v kontekstu nacionalnega prava objektivno in razumno utemeljujejo z legitimnim ciljem, vključno z legitimnimi cilji zaposlovalne politike, delovnega trga in poklicnega usposabljanja, in če so načini uresničevanja tega cilja primerni in nujni. Tako različno obravnavanje je lahko med drugim:

[...]

2. Ne glede na člen 2(2) lahko države članice predvidijo, da določitev starosti za upokojitev ali pridobitev pravice do starostne ali invalidske pokojnine za potrebe panožnih programov socialne varnosti, vključno z določitvijo različnih starosti za delojemalce oziroma skupine ali kategorije delojemalcev v teh programih in z uporabo merila starosti pri izračunu rizičnosti v kontekstu teh programov, ne predstavlja diskriminacije zaradi starosti, pod pogojem, da ni rezultat diskriminacije zaradi spola.“

10. Na koncu je treba opozoriti še na uvodno izjavo 22 Direktive 2000/78, v kateri Svet navaja:

„Ta direktiva ne vpliva na nacionalne predpise glede zakonskega stanu in ugodnosti, ki temeljijo na njem.“

11. Direktivo 2000/78 je bilo treba, kot izhaja iz člena 18(1), v nacionalno zakonodajo držav članic prenesti do 2. decembra 2003.

B – Nacionalno pravo

12. V irski zakonodaji je pomemben predvsem Pensions Act 1990⁵ v različici iz leta 2004.⁶ Člen 66 Pensions Act vsebuje splošno prepoved diskriminacije v okviru poklicnih pokojninskih shem, predvsem zaradi starosti, spolne usmerjenosti in zakonskega stanu.

13. Člen 72 Pensions Act določa več izjem od prepovedi diskriminacije v okviru poklicnih pokojninskih shem in med drugim določa:

„1. Z merili starosti ni kršeno načelo enakega obravnavanja na področju pokojnin, če shema

[...]

(c) določa starost, delovno dobo ali kombinacijo obeh kot pogoj ali merilo za upravičenost do ugodnosti v okviru sheme [...], če s tem ni kršeno načelo enakega obravnavanja na področju pokojnin zaradi spola.

[...]

5 — Zakon o pokojninah iz leta 1990.

6 — Do sprememb je prišlo na podlagi Social Welfare (Miscellaneous Provisions) Act 2004 (zakon o socialnem varstvu [različne določbe] iz leta 2004), s katerim je bil v Pensions Act 1990 dodan nov Naslov VII zaradi prenosa Direktive 2000/78 v nacionalno zakonodajo.

3. Načelo enakega obravnavanja na področju pokojnin ni kršeno zaradi zakonskega stanu ali spolne usmerjenosti, če določa večje ugodnosti v okviru poklicnega zavarovanja vdovi ali vdovcu umrlega zavarovanca, če s tem ni kršeno načelo enakega obravnavanja zaradi spola.

[...]“

14. Poleg tega je treba opozoriti na Civil Partnership and Certain Rights and Obligations of Cohabitants Act 2010.⁷ Ta zakon je na Irskem od leta 2011 naprej istospolnim parom prvič omogočil, da registrirajo partnersko skupnost. Ministrska odredba iz leta 2010, izdana k temu zakonu,⁸ je poleg tega od 1. januarja 2011 omogočila priznanje partnerskih skupnosti, registriranih v tujini, na Irskem, vendar le z učinkom za naprej.

15. Nazadnje je bila istospolnim parom na Irskem s spremembo ustave, potrjeno na referendumu, ki je potekal 22. maja 2015, omogočena sklenitev zakonske zveze. Po uveljavitvi potrebnih zakonskih prilagoditev se to možnost lahko uporabi od 16. novembra 2015.

III – Dejansko stanje in postopek v glavni stvari

16. Labour Court (Irska),⁹ ki je predložitveno sodišče, mora odločiti o sporu, ki ga je začel D. L. Parris, v katerem ta želi kot tožeča stranka doseči priznanje poklicne vdovske pokojnine za njegovega istospolnega partnerja, če bi ga ta preživel. Tožba D. L. Parrisa je na eni strani usmerjena proti Trinity College Dublin, njegovemu prejšnjemu delodajalcu, na drugi pa proti Higher Education Authority, Department of Public Expenditure and Reform ter Department of Education and Skills (zadnji trije organi se bodo v nadaljevanju navajali skupaj kot „toženi organi“).

A – D. L. Parris in njegov zakonski stan

17. D. L. Parris je bil rojen 21. aprila 1946 in ima tako irsko kot tudi britansko državljanstvo. S svojim istospolnim partnerjem je že več kot 30 let v trdni zvezi. Predložitveno sodišče je prepričano, da bi D. L. Parris in njegov partner že pred mnogimi leti sklenila zakonsko zvezo ali pa bi registrirala partnersko skupnost, če bi bilo to pravno mogoče.

18. Ker je v Združenem kraljestvu od decembra 2005 možno registrirati partnersko skupnost,¹⁰ je D. L. Parris s svojim partnerjem 21. aprila 2009, na njegov 63. rojstni dan, registriral partnersko skupnost. Priznanje partnerske skupnosti na Irskem pa takrat še ni bilo možno. To priznanje je bilo D. L. Parrisu nasprotno odobreno šele z učinkom od 12. januarja 2011 in le za naprej, kot je to določeno v ministrski odredbi iz leta 2010.

19. Štiri leta po tem priznanju, 12. januarja 2015, sta D. L. Parris in njegov partner v Združenem kraljestvu poleg tega sklenila še zakonsko zvezo.

B – Članstvo D. L. Parrisa v poklicni pokojninski shemi Trinity College

20. Med leti 1972 in 2010 je bil D. L. Parris na Trinity College zaposlen kot docent („Lecturer“). Kot tak je tudi postal zavarovanec pokojninske sheme Trinity College, za kar mu ni bilo treba plačevati prispevkov.

7 — Zakon iz leta 2010 o registriranih partnerskih skupnostih ter nekaterih pravicah in obveznostih zunajzakonskih partnerjev.

8 — Civil Partnership (Recognition of Registered Foreign Relationships) Order 2010, S. I. 649.

9 — Delovno sodišče s sedežem v Dublinu.

10 — V Združenem kraljestvu je upošteven Civil Partnership Act 2004 (zakon iz leta 2004 o registraciji partnerskih skupnosti).

21. Iz te pokojninske sheme D.L. Parris od svoje predčasne upokojitve 31. decembra 2010 naprej prejema poklicno starostno pokojnino. Dobro leto pred tem, 3. decembra 2009, je bil pokojninski sklad pokojninske sheme zaradi velikih finančnih težav¹¹ prenesen na državni organ, National Treasury Management Agency. Od takrat naprej se dajatve iz pokojninske sheme plačujejo iz državnih sredstev.

22. V skladu s pravilom št. 5 („Rule 5“) zavarovalnih pogojev pokojninske sheme se zakoncu ali registriranemu partnerju zavarovanca prizna doživljenjska pokojnina v višini dveh tretjin zneska, ki je pripadal zavarovancu pred njegovo smrtjo, če zavarovanec umre pred njim. Taka pravica pa obstaja, le če je bila zakonska zveza sklenjena oziroma partnerska skupnost registrirana pred dopolnjenim 60. letom zavarovanca oziroma pred njegovo upokojitvijo, če do tega pride prej. V primeru poznejše sklenitve zakonske zveze ali poznejše registracije partnerske skupnosti je preživel zakonec ali partner upravičen le do časovno omejenega prejetanja vdovske pokojnine v obdobju petih let, in tudi to, le če zavarovanec umre v petih letih od dneva njegove upokojitve.

C – Zahtevek D. L. Parrisa glede priznanja vdovske pokojnine njegovemu partnerju

23. D. L. Parris je 17. septembra 2010 na Trinity College naslovil uradni zahtevek za priznanje pravice njegovega partnerja do vdovske pokojnine.

24. Ta zahtevek je bil zavrjen s sklicem na pravilo št. 5 pokojninske sheme, saj partnerska skupnost D.L. Parrisa ni bila registrirana pred njegovim 60. letom starosti. Higher Education Authority je potrdil odločitev Trinity College.

25. D. L. Parris je proti zavrnilnim odločbam vložil ugovor na Equality Tribunal, neke vrste organ za enako obravnavanje, in navedel, da je bil s kršitvijo Pensions Act 1990, kakor je bil spremenjen, zaradi starosti in spolne usmerjenosti neposredno in/ali posredno diskriminiran. Ker D. L. Parris tudi s tem ugovorom ni uspel, je na koncu vložil obravnavano tožbo na Labour Court.

IV – Predlog za sprejetje predhodne odločbe in postopek pred Sodiščem

26. Labour Court je s sklepom z dne 11. avgusta 2015, ki je na Sodišče prispel 13. avgusta 2015, Sodišču na podlagi člena 267 PDEU v predhodno odločanje predložilo ta vprašanja:

1. Ali gre za diskriminacijo zaradi spolne usmerjenosti, ki je v nasprotju s členom 2 Direktive 2000/78/ES, če se v poklicni pokojninski shemi uporablja pravilo, da je plačevanje vdovske pokojnine po umrlem zavarovancu njegovemu preživelemu registriranemu partnerju omejeno z zahtevo, da sta zavarovanec in njegov preživel registrirani partner registrirala partnersko skupnost pred zavarovančevim dopolnjenim 60. letom starosti, če jima je bilo na podlagi nacionalnega prava dovoljeno registrirati partnersko skupnost šele po zavarovančevem dopolnjenem 60. letu starosti in če je med zavarovancem in njegovim registriranim partnerjem pred navedenim datumom obstajala trajna življenjska skupnost?

11 — Predložitevno sodišče navaja, da je aktuarsko preverjanje, opravljeno v letu 2008, pokazalo, da je bila pokojninska shema sposobna pokriti samo približno 37 % pričakovanih pravic svojih članov.

2. Če je odgovor na prvo vprašanje nikalen:

ali gre za diskriminacijo zaradi starosti, ki je v nasprotju s členom 2 v povezavi s členom 6(2) Direktive 2000/78/ES, če izplačevalec prejemkov v okviru poklicne pokojninske sheme upravičenost preživelega registriranega partnerja do vdovske pokojnine po umrlem zavarovancu omeji z zahtevo, da sta zavarovanec in njegov registrirani partner registrirala partnersko skupnost pred zavarovančevim dopolnjenim 60. letom starosti, pri čemer:

- (a) pogoj glede starosti, pri kateri je moral zavarovanec registrirati partnersko skupnost, ni merilo, ki se uporablja pri aktuarskih izračunih, ter
- (b) je bilo zavarovancu in njegovemu registriranemu partnerju na podlagi nacionalne zakonodaje dovoljeno registrirati partnersko skupnost šele po zavarovančevem dopolnjenem 60. letu starosti, med zavarovancem in njegovim registriranim partnerjem pa je pred navedenim datumom obstajala trajna življenjska skupnost?

3. Če je odgovor na drugo vprašanje nikalen:

ali bi šlo za diskriminacijo, ki je v nasprotju s členom 2 v povezavi s členom 6(2) Direktive 2000/78/ES, če omejitve pravic v okviru poklicne pokojninske sheme, opisane v prvem ali drugem vprašanju, izhajajo iz skupnega učinka starosti in spolne usmerjenosti zavarovanca?

27. V postopku pred Sodiščem so pisna stališča podali D. L. Parris, Trinity College, toženi organi, vlada Združenega kraljestva ter Evropska komisija. Razen vlade Združenega kraljestva so bili vsi navedeni udeleženci zastopani tudi na obravnavi 28. aprila 2016.

V – Presoja

28. Sodišče ni prvič soočeno z vprašanjem, ali so preživeli istospolni partnerji delavcev upravičeni do vdovske pokojnine iz poklicnih pokojninskih shem.¹² Drugače kakor v prejšnjih postopkih pa v obravnavanem primeru ni treba več razjasniti, ali se taki partnerji v tem pogledu sploh lahko enačijo z vdovami in vdovci iz klasičnih zakonskih zvez. V sporu o glavni stvari je namreč priznано, da so vsi preživeli zakonci oziroma partnerji delavcev – ne glede na to, ali gre za istospolne pare ali ne – lahko upravičeni do poklicne vdovske pokojnine. V obravnavanem primeru je sporno le pravilo zavarovalnih pogojev, da je moral zadevni delavec skleniti zakonsko zvezo ali registrirati partnersko skupnost pred dopolnjenim 60. letom starosti (v nadaljevanju: tudi: „starostna meja 60 let“ ali „sporna starostna meja“).

29. Predložitveno sodišče želi s predlogom za sprejetje predhodne odločbe razjasniti, ali je omenjena starostna meja diskriminacija v smislu Direktive 2000/78, ki jo pravo Unije prepoveduje, če se upošteva, da istospolnim parom na Irskem do pred nekaj leti nista bila na voljo niti institut zakonske zveze niti institut registrirane partnerske skupnosti. Natančneje, homoseksualni delavci, kakršen je D. L. Parris, ki so bili rojeni pred 1. januarjem 1951, iz pravnih razlogov na Irskem niso mogli izpolniti zahteve sklenitve zakonske zveze ali registracije partnerske skupnosti pred dopolnitvijo 60. leta starosti. Sicer drži, da bi D. L. Parris lahko v tujini – konkretno v Združenem kraljestvu – že pred 60. rojstnim dnevom registriral partnersko skupnost, vendar pa ta ne bi bila, kakor poudarja predložitveno sodišče, na Irskem priznana pred dosego starostne meje 60 let.

12 — Glej že sodbi Maruko (C-267/06, EU:C:2008:179) in podobno sodbo Römer (C-147/08, EU:C:2011:286, točka 66).

30. Sodišču se problematika diskriminacije v obravnavanem primeru predstavlja iz treh različnih vidikov, pri čemer je vsak od njih predmet posebnega vprašanja za predhodno odločanje: prvič, z vidika spolne usmerjenosti zadevnega delavca (glej spodaj oddelek B), drugič, z vidika njegove starosti (glej spodaj oddelek C), in tretjič, ob upoštevanju součinkovanja spolne usmerjenosti in starosti (glej spodaj oddelek D).

A – Področje uporabe Direktive 2000/78 (predhodno vprašanje)

31. Preden bom vsebinsko obravnavala tri vprašanja za predhodno odločanje, je smiselno navesti nekaj kratkih uvodnih pripomb glede področja uporabe Direktive 2000/78.

1. Stvarno področje uporabe

32. Glede na člen 3(1)(c) Direktive 2000/78 se ta direktiva uporablja „[v] mejah pristojnosti, ki so prenesene na Skupnost, [...] za vse osebe, bodisi v javnem bodisi v zasebnem sektorju, vključno z javnimi telesi, kar zadeva [...] zaposlitev in delovne pogoje, vključno z odpustitvijo in plačilom“.

33. V skladu z ustaljeno sodno prakso pod pojem plačila, ki ga pozna pravo Unije in kot se uporablja v členu 157 PDEU in v direktivah proti diskriminaciji,¹³ spadajo tudi poklicne pokojnine, saj pomenijo neke vrste odloženo plačilo.¹⁴ Sodišče je posebej glede člena 3(1)(c) Direktive 2000/78 poleg tega že odločilo, da pod pojem plačila sodijo vdovske pokojnine, ki se plačujejo iz poklicnih pokojninskih shem.¹⁵ Tudi Trinity College in Komisija sta na obravnavi priznala, da gre pri vdovski pokojnini, ki je predmet spora, za plačilo.

34. V skladu s členom 3(3) Direktive 2000/78 se ta direktiva sicer ne uporablja v zvezi s plačili iz *državnih* sistemov socialne varnosti.¹⁶ Vdovska pokojnina, ki je sporna v postopku v glavni stvari, pa je del *poklicne* pokojninske sheme Trinity College, katere zavarovanec je D. L. Parris na podlagi svoje pogodbe o zaposlitvi.

35. Uvrstitvi med poklicne pokojninske sheme predvsem ne nasprotuje, da je pokojninski sklad Trinity College v vmesnem času prešel na nacionalni organ in se dajatve od tedaj financirajo z državnimi sredstvi. Sodišče je namreč že večkrat opozorilo na to, da pri vprašanju, ali pokojninski sistem sodi pod pojem plačila, ni odločilno, kakšna so podrobna pravila njegovega financiranja in upravljanja.¹⁷ Odločilno je le, da se vdovska pokojnina plačuje na podlagi prejšnjega delovnega razmerja, če se pokojnina nanaša le na določeno kategorijo delavcev, če je ta pokojnina neposredno odvisna od trajanja zaposlitve in če je njen znesek izračunan na podlagi zadnje plače.¹⁸ Glede na podatke iz predložitvenega sklepa so v obravnavanem primeru vsi ti pogoji izpolnjeni.

36. Vdovska pokojnina, kakršna je tista, katere priznanje za svojega partnerja v obravnavanem primeru zahteva D. L. Parris, torej spada na področje stvarne uporabe Direktive 2000/78.

13 — Glede usklajenosti s pojmom plačila iz člena 157 PDEU (prejšnji člen 119 Pogodbe EGS ali člen 141 ES) glej uvodno izjavo 13 Direktive 2000/78.

14 — Sodbe Bilka-Kaufhaus (170/84, EU:C:1986:204, točki 22 in 23), Barber (C-262/88, EU:C:1990:209, točke od 28 do 30) in Maruko (C-267/06, EU:C:2008:179, točka 45); v istem smislu sodba Römer (C-147/08, EU:C:2011:286, točke od 30 do 33).

15 — Sodba Maruko (C-267/06, EU:C:2008:179, točka 45); v istem smislu – glede današnjega člena 157 PDEU – sodbe Ten Oever (C-109/91, EU:C:1993:833, točki 12 in 13), Coloroll Pension Trustees (C-200/91, EU:C:1994:348, točka 18) in Menauer (C-379/99, EU:C:2001:527, točka 18).

16 — Glej tudi uvodno izjavo 13 Direktive 2000/78.

17 — Glej sodbe Beune (C-7/93, EU:C:1994:350, točka 38), Griesmar (C-366/99, EU:C:2001:648, točka 37), Niemi (C-351/00, EU:C:2002:480, točka 43) in Komisija/Grčija (C-559/07, EU:C:2009:198, točka 46).

18 — Sodbe Beune (C-7/93, EU:C:1994:350, točki 43 in 45), Griesmar (C-366/99, EU:C:2001:648, točki 28 in 30), Maruko (C-267/06, EU:C:2008:179, točki 46 in 48) in Komisija/Grčija (C-559/07, EU:C:2009:198, točki 47 in 50).

2. Časovna veljavnost

37. Direktiva 2000/78 je začela veljati 2. decembra 2000 (člen 20 Direktive). Države članice so jo morale v nacionalno zakonodajo prenesti najpozneje do 2. decembra 2003 (člen 18(1) Direktive).

38. Zahtevek D. L. Parrisa za priznanje pravice njegovemu partnerju do vdovske pokojnine je bil vložen 17. septembra 2010, kar je več kot šest let po izteku roka za prenos Direktive 2000/78. Direktiva torej obsega ta zahtevek, pa tudi vdovsko pokojnino, ki jo bo morda v prihodnosti treba plačevati partnerju D. L. Parrisa.

39. Združeno kraljestvo ugovarja, da pričakovana pravica D. L. Parrisa do pokojnine temelji skoraj v celoti na obdobjih zaposlitve, ki spadajo v čas pred začetkom veljavnosti Direktive 2000/78, zato ne more spadati pod načelo enakega obravnavanja iz te direktive.

40. Ta ugovor pa ni prepričljiv. Iz ustaljene sodne prakse namreč izhaja, da se novo pravno pravilo uporablja od začetka veljavnosti akta, v katerem je vsebovano, in da se ne uporablja za pravne položaje, ki so nastali in se v celoti končali med veljavnostjo starega predpisa, vendar pa se uporablja za njihove prihodnje učinke in nove pravne položaje. Drugače je – ob upoštevanju načela prepovedi retroaktivnosti pravnih aktov – le če so novemu pravilu dodane posebne določbe, ki izrecno določajo njegovo časovno veljavnost.¹⁹

41. Ta načela veljajo tudi za časovno veljavnost Direktive 2000/78. Omejitev časovne veljavnosti Direktive z odstopanjem od navedenih splošnih načel bi moral zakonodajalec Unije izrecno določiti. Take posebne določbe pa ni.

42. Sodišče je tako že dosledno ugotovilo, da se Direktiva 2000/78 uporablja za primere poklicnih pokojnin in vdovskih pokojnin, pri katerih so pričakovane pravice, na katerih temeljijo – podobno kakor v obravnavanem primeru – nastale že dolgo pred začetkom veljavnosti Direktive, morebitna plačila prispevkov ali referenčna obdobja pa so prav tako izvirala iz časa pred začetkom veljavnosti Direktive.²⁰ Sodišče *ni* izrecno časovno omejilo učinkov svoje sodne prakse glede poklicnih pokojnin v zvezi z Direktivo 2000/78 – drugače kakor na primer v zadevi Barber²¹ glede člena 119 Pogodbe EGS (sedaj člen 157 PDEU).²² Temu dodajam, da za tako časovno omejitev tudi ni bilo več povoda, saj je bilo od sodbe Barber naprej za vse zainteresirane osebe z zadostno jasnostjo razvidno, da poklicne pokojnine spadajo pod pojem plačila prava Unije in da se zanje uporabljajo morebitne prepovedi diskriminacije.

43. Sodišče je sicer pojasnilo, da prepoved diskriminacije iz Direktive 2000/78 ne more utemeljiti zahtevkov za *plačila za pretekla* obdobja, ki spadajo v čas pred iztekom roka za prenos te direktive.²³ To pa ne vpliva na v obravnavanem primeru sporno priznanje pravice do *prihodnje* vdovske pokojnine, saj to zadeva izključno plačila iz pokojninske sheme, ki jih bo treba plačati v prihodnosti, tudi če se pri njihovem izračunu upoštevajo pretekla obdobja zaposlitve ali plačila prispevkov.²⁴

44. Za položaj iz spora o glavni stvari se torej Direktiva 2000/78 s časovnega vidika uporablja.

19 — Sodbe Brock (68/69, EU:C:1970:24, točka 6), Licata/ESO (270/84, EU:C:1986:304, točka 31), Pokrzepowicz-Meyer (C-162/00, EU:C:2002:57, točka 50), Monsanto Technology (C-428/08, EU:C:2010:402, točka 66) in Komisija/Moravia Gas Storage (C-596/13 P, EU:C:2015:203, točka 32).

20 — Glej sodbo Maruko (C-267/06, EU:C:2008:179, predvsem točke 19, 20 in 79); podobno sodba Römer (C-147/08, EU:C:2011:286, predvsem točki 22 in 66).

21 — Sodba Barber (C-262/88, EU:C:1990:209, točke od 40 do 45).

22 — Sodbi Maruko (C-267/06, EU:C:2008:179, točke od 77 do 79) in Römer (C-147/08, EU:C:2011:286, točka 66).

23 — Sodba Römer (C-147/08, EU:C:2011:286, točke od 57 do 64).

24 — Sodba Römer (C-147/08, EU:C:2011:286, točka 66).

B – *Diskriminacija zaradi spolne usmerjenosti (prvo vprašanje za predhodno odločanje)*

45. Predložitveno sodišče želi s prvim vprašanjem v bistvu izvedeti, ali gre za diskriminacijo zaradi spolne usmerjenosti, ki je prepovedana v skladu z Direktivo 2000/78, če se v poklicni pokojninski shemi priznanje pravice do vdovske pokojnine za istospolne partnerje pogojuje s tem, da je bila partnerska skupnost registrirana preden je delavec, ki je zavarovanec te sheme, dopolnil 60 let starosti, če zadevni osebi hkrati iz pravnih razlogov nista mogli registrirati take partnerske skupnosti ali skleniti zakonske zveze pred dosego te starostne meje.

46. *Diskriminacija* pomeni neupravičeno različno obravnavanje.²⁵ V Direktivi 2000/78 sicer skoraj nikjer ni jasne ločnice med pojmom „različno obravnavanje“ in „diskriminacija“, vendar pa tudi zakonodajalec Unije očitno izhaja iz tega, da je „nujno treba razlikovati med različnim obravnavanjem, ki je [...] upravičeno, in diskriminacijo, ki jo je treba prepovedati“.²⁶

1. Razmejitev med neposredno in posredno diskriminacijo

47. Kakor je razvidno iz člena 1 v povezavi s členom 2(1) Direktive 2000/78, ta pri zaposlovanju in delu nastopa proti neposredni in posredni diskriminaciji zaradi spolne usmerjenosti.

48. S pravnega vidika je razmejitev med neposredno in posredno diskriminacijo pomembna predvsem zato, ker se možnosti utemeljitve lahko razlikujejo glede na to, ali se zadevno različno obravnavanje neposredno ali posredno nanaša na spolno usmerjenost. Predvsem so lahko cilji, ki so upoštevni pri utemeljitvi neposrednega različnega obravnavanja zaradi spolne usmerjenosti, manj široki od tistih, s katerimi se lahko utemelji posredno različno obravnavanje.²⁷

a) Neposredna diskriminacija zaradi spolne usmerjenosti

49. Šteje se, da gre za *neposredno diskriminacijo* v smislu Direktive 2000/78, kadar je, je bila ali bi bila oseba zaradi spolne usmerjenosti obravnavana manj ugodno kakor neka druga v primerljivi situaciji (člen 2(2)(a) v povezavi s členom 1); zadevno različno obravnavanje se torej neposredno nanaša na spolno usmerjenost.

50. V nasprotju s stališčem D. L. Parrisa v obravnavanem primeru ne gre za tak položaj. Zavarovalni pogoj, kakršen je ta, ki je sporen v postopku v glavni stvari, se namreč neposredno ne navezuje na spolno usmerjenost delavcev. Ta pogoj je nasprotno opredeljen nevtralnno in tudi sicer zadeva homoseksualne delavce prav tako kot heteroseksualne, saj njihove partnerje v enaki meri izključuje od pravice do prejemanja vdovske pokojnine, če zakonska zveza ni bila sklenjena ali partnerska skupnost ni bila registrirana pred dopolnjenim 60. letom starosti delavca.

25 — Glej moje sklepe predloge v zadevi Andersen (C-499/08, EU:C:2010:248, točka 28).

26 — Glej v zvezi s tem – čeprav v povezavi z diskriminacijo zaradi starosti – zadnji stavek uvodne izjave 25 Direktive 2000/78. Glej tudi člena 4(1) in 6 te direktive, v skladu s katerima države članice lahko predvidijo, da ob upoštevanju tam navedenih utemeljitvenih zahtev „različno obravnavanje [...] ne predstavlja diskriminacije“. Podobno velja za – ne vedno enotno – sodno prakso: glede diskriminacije zaradi starosti glej na primer sodbo Vital Pérez (C-416/13, EU:C:2014:2371, točka 27).

27 — Tako že moji sklepi predlogi v zadevi Andersen (C-499/08, EU:C:2010:248, točka 31) in – v zvezi s sorodno Direktivo 2000/43/ES – moji sklepi predlogi v zadevi CHEZ Razpredelenie Bulgaria (C-83/14, EU:C:2015:170, točka 73); glej tudi sodbo Hay (C-267/12, EU:C:2013:823, točka 45).

51. Drži, da je Sodišče v svoji dosednji sodni praksi glede različnih prepovedi diskriminacije, ki jih pozna pravo Unije, praviloma izhajalo iz širokega razumevanja pojma neposredne diskriminacije in jo predpostavljalo vedno že tedaj, če je bil neki ukrep neločljivo povezan z obravnavanim razlogom različnega obravnavanja.²⁸

52. Vendar pa v obravnavanem primeru ni mogoče govoriti tudi o taki neločljivi povezavi s spolno usmerjenostjo: zgolj okoliščina, da delavec pred dopolnitvijo 60. leta starosti ni sklenil zakonske zveze ali ni registriral partnerske skupnosti – pa naj bo to zaradi pravnih ovir ali proste odločitve – ni v neposredni zvezi z njegovo spolno usmerjenostjo. Veliko razlogov obstaja za to, da nekdo ne sklene zakonske zveze ali pa se šele pozno veže. Če bi D. L. Parris na primer po dopolnjenem 60. letu starosti sklenil zakonsko zvezo z žensko, tudi ta v skladu z zavarovalnimi pogoji ne bi bila upravičena do vdovske pokojnine, prav tako kot njegov sedanji partner.

53. Položaj je zato tu drugačen kakor v bolj znanih primerih nosečnosti, ki je v skladu s sodno prakso tako neločljivo povezana s spolom delavk, da vsako sklicevanje na nosečnost po naravi stvari lahko zadeva le ženske in zato lahko pomeni neposredno diskriminacijo.²⁹

b) Posredna diskriminacija zaradi spolne usmerjenosti

54. Preučiti pa je treba, ali zavarovalni pogoj, kakršen je ta v obravnavanem primeru, lahko povzroči *posredno diskriminacijo* zaradi spolne usmerjenosti. Tako posredno diskriminacijo je treba predpostavljati, kadar je zaradi katere navidez nevtralne določbe, merila ali prakse neka oseba določene spolne usmerjenosti v primerjavi z drugimi v slabšem položaju (člen 2(2)(b) Direktive 2000/78).

55. Nedvomno gre pri zahtevi sklenitve zakonske zveze ali registracije partnerske skupnosti pred dopolnjenim 60. letom starosti delavca za navidez nevtralno merilo, ki, kakor je bilo pravkar prikazano, ni neposredno povezano s spolno usmerjenostjo delavca.

56. Tudi površinska presoja kaže na to, da to merilo na vse delavce učinkuje enako: kdor je pred 60. letom starosti sklenil zakonsko zvezo ali registriral partnersko skupnost, je lahko v primeru smrti svojemu preživelemu partnerju zagotovil vdovsko pokojnino iz poklicne pokojninske sheme, medtem ko te možnosti ni imel tisti, ki je svojemu partnerju večno zvestobo obljubil šele v poznejših letih.

57. Ob podrobnejši presoji pa se izkaže, da številne homoseksualne delavce na Irskem taka starostna meja 60 let bolj prizadene in jih postavi v slabši položaj kot njihove heteroseksualne kolege.

58. Medtem ko je bilo in je za heteroseksualne osebe odločitev o tem, ali bodo sklenili zakonsko zvezo pred ali po 60. rojstnem dnevu, le vprašanje osebnega načrtovanja življenja ter proste odločitve, pa homoseksualne osebe na Irskem dolgo časa sploh niso imele na voljo možnosti, da s svojimi partnerji sklenejo državno priznano zvezo. Konkretno, vsem homoseksualnim delavcem, rojenim pred letom 1951, je bilo na Irskem na splošno onemogočeno, da bi si s svojim partnerjem večno zvestobo lahko pravočasno zaobljubili pred njihovim 60. rojstnim dnevom, saj se v tej državi članici institut registrirane

28 — Glej na primer sodbe Dekker (C-177/88, EU:C:1990:383, točki 12 in 17), Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund (C-179/88, EU:C:1990:384, točka 13), Busch (C-320/01, EU:C:2003:114, točka 39), Kiiski (C-116/06, EU:C:2007:536, točka 55), Kleist (C-356/09, EU:C:2010:703, točka 31), Ingeniørforeningen i Danmark (C-499/08, EU:C:2010:600, točki 23 in 24), Maruko (C-267/06, EU:C:2008:179, točka 72), Römer (C-147/08, EU:C:2011:286, točka 52) in Hay (C-267/12, EU:C:2013:823, točki 41 in 44); v tem smislu tudi sodba CHEZ Razpredelenie Bulgaria (C-83/14, EU:C:2015:480, točke 76, 91 in 95).

29 — Glede diskriminacije zaradi spola s sklicevanjem na nosečnost glej sodbe Dekker (C-177/88, EU:C:1990:383, točki 12 in 17), Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund (C-179/88, EU:C:1990:384, točka 13) in Busch (C-320/01, EU:C:2003:114, točka 39).

partnerske skupnosti uporablja šele od leta 2011 in je bilo pred tem skupno življenje istospolnih parov možno kvečjemu „na koruzi“. Tej skupini oseb je bilo torej zaradi pravnih razlogov onemogočeno, da svojim partnerjem zagotovijo vdovsko pokojnino iz poklicne pokojninske sheme in s tem neko obliko socialne varnosti, ki je bila za njihove heteroseksualne kolege in njihove zakonce samoumevna.

59. Če se torej vdovska pokojnina, kakršna je ta v obravnavanem primeru, veže na sklenitev zakonske zveze ali registracijo partnerske skupnosti pred dopolnjenim 60. letom starosti delavca, to na Irskem postavlja v slabši položaj predvsem homoseksualne delavce, rojene pred letom 1951.

60. Ta ugotovitev zadošča, da se lahko predpostavlja posredna diskriminacija zaradi spolne usmerjenosti, ki je – razen, če jo je mogoče upravičiti – prepovedana v skladu s členom 2(1) v povezavi z odstavkom 2, točka (b), Direktive 2000/78.

61. Domneva posredne diskriminacije namreč niti ne predpostavlja, da so vsi homoseksualni delavci v slabšem položaju, niti ni odvisna od tega, da heteroseksualni delavci nikoli niso v slabšem položaju.³⁰ V skladu z opredelitvijo posredne diskriminacije v členu 2(2)(b) Direktive 2000/78 namreč zadošča, da je zaradi sporne določbe, merila ali prakse „neka oseba določene spolne usmerjenosti“ (v obravnavanem primeru: homoseksualni delavci) „v primerjavi z drugimi“ (v obravnavanem primeru: heteroseksualnimi delavci) „v slabšem položaju“.

62. Tako je v tej zadevi. Tudi če morda obstaja nekaj heteroseksualnih delavcev, ki jih ovira starostna meja 60 let, in tudi če obratno obstaja nekaj homoseksualnih delavcev, ki jim je na podlagi zakonskega položaja, veljavnega od let 2010/2011, dano, da lahko sklenejo zakonsko zvezo ali registrirajo partnersko skupnost še pred dopolnjenim 60. letom starosti, pa vendarle določba, kakršna je ta v obravnavanem primeru, negativno zadeva predvsem skupino homoseksualnih delavcev, saj je bilo velikemu delu te skupine, ne da bi delavci sami kaj prispevali k temu, onemogočeno, da pred 60. rojstnim dnevom pridobijo blagoslov države za njihovo obstoječo partnersko skupnost in s tem izpolnijo temeljni pogoj za pridobitev pravice do vdovske pokojnine iz poklicne pokojninske sheme.

63. Če bi se v obravnavanem primeru želelo določiti strožje zahteve za domnevo posredne diskriminacije, to ne bi bilo le v nasprotju z besedilom člena 2(2)(b) Direktive 2000/78 („v slabšem položaju“) ter z zahtevo po široki razlagi protidiskriminacijskih direktiv,³¹ ampak bi bilo to poleg tega le težko uskladiti z dolgoletno sodno prakso Sodišča glede vprašanj diskriminacije – ne nazadnje glede diskriminacije zaradi državljanstva³² ali zaradi spola³³.

64. Glede na vse navedeno določba, kakršna je tu obravnavana, sodi v kategorijo posredne diskriminacije zaradi spolne usmerjenosti v smislu člena 2(2)(b) Direktive 2000/78.

30 — Precej neprepričljiv je zato ugovor toženih organov, da je bilo tudi heteroseksualnim delavcem, rojenim pred letom 1951, morda v določenih primerih onemogočeno, da pravočasno sklenejo zakonsko zvezo z izbranim partnerjem pred 60. letom starosti, ker za to niso izpolnjevali pravnih pogojev. Pri tem gre namreč ali za redke izjeme (na primer nepolnoletnost zadevne osebe ali njena poslovna nesposobnost) ali pa za primere, v katerih je na podlagi proste odločitve delavca še vedno obstajala prejšnja – čeprav morda propadla – zakonska zveza in zato ni moglo priti do sklenitve nove zakonske zveze. Tak položaj nikakor ni primerljiv s položajem homoseksualnih delavcev, rojenih pred letom 1951, saj tem ni bilo le v rednih izjemnih primerih, ampak kot skupini na splošno onemogočeno, da bi si s svojimi partnerji lahko večno zvestobo zaobljubili pred dopolnjenim 60. letom starosti.

31 — V zvezi s tem glej sodbi Runevič-Vardyn in Wardyn (C-391/09, EU:C:2011:291, točka 43) in CHEZ Razpredelenie Bulgaria (C-83/14, EU:C:2015:480, točki 42 in 66), v obeh primerih glede sorodne Direktive 2000/43.

32 — Glej na primer sodbo O'Flynn (C-237/94, EU:C:1996:206, točka 18), ki je bila sprejeta v zvezi s prostim gibanjem delavcev. V skladu z njo kot posredno diskriminacijo zaradi državljanstva ni treba šteti le takih pogojev nacionalne zakonodaje, ki v bistvenem ali pretežno zadevajo delavce migrante, ampak tudi pogoje, ki veljajo brez razlike, ki pa jih domači delavci lažje izpolnijo kot delavci migranti, in na koncu tudi pogoje, pri katerih obstaja nevarnost, da bodo v slabši položaj postavili predvsem delavce migrante.

33 — To se lahko ustrezno ponazori s posebej znanim primerom diskriminacije delavk, ki so zaposlene s krajšim delovnim časom: če se določene datjave – na primer izplačevanje plače v primeru bolezni v sodbi Rinner-Kühn (171/88, EU:C:1989:328) – ne prizna zaposlenim s krajšim delovnim časom, za domnevo posredne diskriminacije zaradi spola zadošča, da ta določba postavlja v slabši položaj predvsem ženske. Menim, da okoliščina, da so lahko tudi nekateri moški postavljeni v slabši položaj, namreč če delajo s krajšim delovnim časom, ne sme ovirati domneve posredne diskriminacije zaradi spola, kakor tudi obratno ne okoliščina, da se nekatere ženske slabšemu položaju lahko izognejo, namreč če delajo s polnim delovnim časom.

2. Presoja utemeljenosti

65. Če se, v skladu z mojim predlogom, določbo, kakršna je ta v obravnavanem primeru, šteje za posredno diskriminacijo zaradi spolne usmerjenosti, je treba preučiti, ali je mogoče različno obravnavanje v skladu z Direktivo 2000/78 utemeljiti ali pa gre, če to ni mogoče, za prepovedano diskriminacijo.

66. Posredno različno obravnavanje zaradi spolne usmerjenosti je mogoče objektivno upravičiti z vsakim zakonitim (legitimnim) ciljem, če je le zadevni ukrep – v obravnavanem primeru: izključitev vdovske pokojnine v primerih sklenitve zakonske zveze ali registracije partnerske skupnosti *po* dopolnjenem 60. letu starosti *delavca* – primeren in nujen za uresničitev tega cilja (člen 2(2)(b)(i) Direktive 2000/78).

a) Legitimni cilj

67. Iz zavarovalnih pogojev poklicne pokojninske sheme očitno ni mogoče razbrati ciljev, ki jih ima sporna določba. Na prvi pogled ni razvidno, zakaj preživeli partnerji delavcev, ki so sklenili zakonsko zvezo ali registrirali partnersko skupnost šele po dopolnjenem 60. letu starosti, ne bi mogli biti upravičeni do vdovske pokojnine.

68. To sicer ne pomeni, da take določbe samodejno ne bi bilo mogoče upravičiti v skladu s členom 2(2)(b)(i) Direktive 2000/78. V takem položaju pa je pomembno, da je z drugimi elementi, vzetimi iz splošnega okvira zadevne določbe, mogoče opredeliti njen osnovni cilj, zato da je mogoč sodni nadzor nad njegovo zakonitostjo ter nad primernostjo in nujnostjo načina uresničevanja tega cilja.³⁴

69. Le okoliščina, da naj bi bila starostna meja 60 let v času ustanavljanja poklicne pokojninske sheme v zgodnjih sedemdesetih letih prejšnjega stoletja „običajna“, vsekakor ni zadostna podlaga za domnevo, da se uresničuje legitimni cilj.³⁵

70. Zamisliti si je mogoče primere, v katerih naj taka starostna meja za sklenitev zakonske zveze ali registracijo partnerske skupnosti zagotovi, da so le tisti preživeli zakonci ali registrirani partnerji deležni vdovske pokojnine, ki so si to varnost „zaslužili“ s tem, da so delavcu v obdobju, ko je bil delovno aktiven, v zasebnem življenju stali ob strani in se za to mogoče odpovedali omembe vredni lastni zaposlitvi. Tradicionalno je to bila zakonska žena, ki se je v zakonski zvezi, v kateri je bila gospodinja, v skladu z običajno porazdelitvijo vlog v veliko primerih osredotočila na gospodinjstvo in vzgojo otrok. V tako oblikovani pokojninski shemi ne bi prišel na vrsto preživeli zakonec ali registrirani partner, ki se je delavcu pridružil šele v njegovem poznejšem življenjskem obdobju, proti koncu njegove delovne dobe.

71. V obravnavanem primeru pa je položaj drugačen. Predložitveno sodišče namreč na podlagi trditev Trinity College izrecno navaja, da je namen starostne meje 60 let zaščita „pred škodljivo selekcijo na podlagi zdravstvenega stanja posameznih zavarovancev v škodo finančnih sredstev sheme ali drugih zavarovancev.“ Kakor je še navedel Trinity College v postopku pred Sodiščem, za tem stoji domneva, da se zdravje zavarovancev pokojninske sheme s starostjo slabša in bi zato lahko prišli v skušnjava, da z navidezno zakonsko zvezo svojemu izvenzakonskemu partnerju zagotovijo ugodnosti iz pokojninske sheme.

34 — Sodbe Palacios de la Villa (C-411/05, EU:C:2007:604, točki 56 in 57), Age Concern England (C-388/07, EU:C:2009:128, točki 44 in 45) in Rosenbladt (C-45/09, EU:C:2010:601, točka 58).

35 — V tem smislu tudi sodba CHEZ Razpredelenie Bulgaria (C-83/14, EU:C:2015:480, točka 83 v povezavi s točko 80), v kateri Sodišče kot indic za vplivanje na cilje protidiskriminacijskih direktiv šteje, če podjetje ni zmožno navesti konkretnih razlogov za nujnost nekega ukrepa, ampak se omejuje na trditev, da so razlogi „splošno znani“.

72. Pretirano izraženo naj torej starostna meja 60 let v obravnavanem primeru prepreči, da bi delavci, ki so zavarovanci poklicne pokojninske sheme, tako rekoč „na smrtni postelji“ še sklenili zakonsko zvezo – ali, od leta 2011 naprej, registrirali partnersko skupnost – le z namenom, da bližnji osebi na račun delodajalca oziroma zavarovalnice zagotovijo vdovsko pokojnino.³⁶

73. Ne glede na presojo predložitvenega sodišča gre torej pri sporni določbi, enostavno povedano, za to, da se prepreči zloraba v breme finančne stabilnosti pokojninske sheme. Pri presoji sorazmernosti v nadaljevanju se bom ravnala po *tem* namenu, ki ga je vsekakor mogoče šteti za legitimni cilj.³⁷

b) Presoja sorazmernosti

74. Preučiti je še treba, ali je bila sporna določba „primerna in nujna“ za preprečitev zlorab. Ta dva pridevnika v členu 2(2)(b)(i) Direktive 2000/78 navsezadnje ne pomenita nič drugega kakor načelo sorazmernosti.

75. V skladu z ustaljeno sodno prakso je načelo sorazmernosti eno od splošnih načel prava Unije. Z njim se zahteva, da so ukrepi primerni za uresničitev legitimnih ciljev zadevnega predpisa in ne presegajo okvirov, ki so potrebni za doseganje teh ciljev.³⁸ Pri tem je treba takrat, ko je mogoče izbirati med več primernimi ukrepi, uporabiti najmanj omejujoč; poleg tega naložene obremenitve ne smejo biti čezmerne glede na zastavljene cilje.³⁹

i) Primernost

76. Najprej je treba preučiti, ali je določba, kakršna je obravnavana, *primerna*⁴⁰ za uresničitev legitimnega cilja – torej za preprečevanje zlorab.

77. Taka določba nedvomno omejuje plačilne obveznosti, ki izhajajo iz poklicne pokojninske sheme, prav tako zmanjšuje možnosti zlorabe.

78. Upoštevati pa je treba, da je v skladu z ustaljeno sodno prakso določba primerna za zagotavljanje uresnitve zatrjevanega cilja le tedaj, če resnično odraža namen doslednega in sistematičnega doseganja tega cilja.⁴¹

79. V zvezi s tem se v obravnavanem primeru lahko porajajo določeni dvomi, sploh ob upoštevanju tega, da je lahko zdravstveno stanje posameznih delavcev tudi že pred njihovim 60. rojstnim dnevom tako slabo, da lahko zapadejo v skušnjavo in na način, ki pomeni zlorabo, sklenejo navidezne zakonske zveze z namenom, da bi svojim partnerjem zagotovili socialno varnost. Obratno pa bi se lahko ob

36 — Temu dodajam, da bi starostna meja 60 let teoretično lahko služila tudi izključitvi pretirane preskrbe, saj je večina ljudi v tej starosti že na kak drug način poskrbela za jesen svojega življenja. Za tak cilj pa v obravnavanem primeru ni nobenih indicev, saj se tu sporna starostna meja 60 let ne nanaša na starost partnerja, ki bo deležen preskrbe, ampak le na starost delavca, ki je zavarovanec v okviru pokojninske sheme.

37 — Glede finančnega ravnovesja sistemov socialne varnosti glej na primer sodbi Kohll (C-158/96, EU:C:1998:171, točka 41) in Maruko (C-267/06, EU:C:2008:179, točka 77); glede prepovedi zlorab glej sodbi Halifax in drugi (C-255/02, EU:C:2006:121, točka 68) in Torresi (C-58/13 in C-59/13, EU:C:2014:2088, točka 42).

38 — Sodbe Maizena in drugi (137/85, EU:C:1987:493, točka 15), Združeno kraljestvo/Svet (C-84/94, EU:C:1996:431, točka 57), British American Tobacco (Investments) in Imperial Tobacco (C-491/01, EU:C:2002:741, točka 122), Digital Rights Ireland (C-293/12 in C-594/12, EU:C:2014:238, točka 46) in Gauweiler in drugi (C-62/14, EU:C:2015:400, točka 67).

39 — Sodbe Schröder HS Kraftfutter (265/87, EU:C:1989:303, točka 21), Jippes in drugi (C-189/01, EU:C:2001:420, točka 81) in ERG in drugi (C-379/08 in C-380/08, EU:C:2010:127, točka 86); v tem smislu tudi sodba Gauweiler in drugi (C-62/14, EU:C:2015:400, točka 91).

40 — Uporaba pridevnika „angemessen“ v nemški jezikovni različici člena 2(2)(a)(i) Direktive 2000/78 je nenavadna. Glede na druge jezikovne različice (angleška: „appropriate“, francoska: „appropriés“, italijanska: „appropriati“, španska: „adecuados“, nizozemska: „passend“) bi bil v nemščini ustrežnejši pridevnik „geeignet“.

41 — Tako, posebej v zvezi z Direktivo 2000/78, sodbi Petersen (C-341/08, EU:C:2010:4, točka 53) in HK Danmark (C-476/11, EU:C:2013:590, točka 67); glej poleg tega temeljno glede zahteve doslednosti sodbi Hartlauer (C-169/07, EU:C:2009:141, točka 55) in Hiebler (C-293/14, EU:C:2015:843, točka 65).

upoštevanju na splošno povišane pričakovane življenjske dobe prebivalstva in nagibanja k zvišanju upokojitvene starosti⁴² podvomilo v to, ali splošna nevarnost zlorabe resnično obstaja od dopolnjenega 60. leta starosti oziroma ali taka nevarnost dandanes mogoče obstaja šele od dopolnjenega 65. ali celo 70. leta starosti.

80. V zvezi s tem pa je treba na eni strani pripomniti, da je treba primernost ukrepa vedno presoјati glede na cilj, ki mu sledi. Če se želi z ukrepom, kot v obravnavanem primeru, izključiti potencialno zlorabo pokojninskih dajatev, bo primernost tega ukrepa težko odvisna od tega, da se odslej primeri zlorab sploh ne bodo več dogajali.⁴³

81. Na drugi strani je treba delodajalcu, ki uvede prostovoljno poklicno pokojninsko shemo in je s tem načelno vsekakor upravičen, da za vdovsko pokojnino določi dodatne pogoje, priznati široko polje proste presoje pri izbiri ukrepov za doseg njegovih ciljev. V skladu s tem bi se morala presoja primernosti zavarovalnih pogojev, kakršni so ti v obravnavani zadevi, omejiti na to, ali so v njih vsebovane določbe *očitno neprimerne* ali *nerazumne* za doseg legitimnega cilja delodajalca.⁴⁴

82. Določba, kakršna je ta v obravnavani zadevi, zanesljivo ni očitno neprimerna za preprečevanje zlorab.

ii) Nujnost

83. Drugič, vprašati se je treba, ali je bila določba, kakršna je ta v obravnavanem primeru, *nujna* za uresničitev zastavljenega cilja. Ukrep je nujen, če zastavljenega legitimnega cilja ne bi bilo mogoče doseči z milejšim, enako primernim sredstvom.⁴⁵ Preučiti je torej treba, ali zlorab pri uveljavljanju vdovskih pokojnin ne bi bilo mogoče preprečiti z manj omejujočimi sredstvi.

84. Za zadevne osebe bi bilo vsekakor najmanj omejujoče, da v okviru poklicne pokojninske sheme ne bi bila določena pavšalna starostna meja za sklenitev zakonske zveze ali registracijo partnerske skupnosti, ampak bi se v vsakem posameznem primeru lahko dokazovalo, da ne gre za zgolj navidezno zakonsko zvezo ali registrirano partnersko skupnost in zato ne obstaja nevarnost zlorabe pri uveljavljanju vdovske pokojnine. Ob upoštevanju ogromnega upravnega stroška, ki bi ga tak način ravnanja povzročil, pa je mogoče podvomiti v to, ali bi bil ta način za uresničitev zastavljenega cilja prav tako primeren kot sporna starostna meja.

85. Delodajalcu mora biti z namenom, da lahko vnaprej in na praktičen način določi pogoje za uveljavljanje vdovskih pokojnin iz poklicne pokojninske sheme, omogočeno, da opravi tipizirano obravnavo po splošnih merilih in da za ta namen oblikuje kategorije.⁴⁶ To še toliko bolj velja zato, ker ima delodajalec, kakor je že bilo navedeno, široko polje proste presoje pri oblikovanju svoje prostovoljne poklicne pokojninske sheme. Načeloma torej ni mogoče grajati, če se zavarovalni pogoji poklicne pokojninske sheme ravnaajo po izkustvenih vrednostih, zaradi katerih je, vsaj v veliki večini primerov, uresničitev zastavljenega cilja verjetna.

42 — Na Irskem je najnižja starost za prejemanje zakonske starostne pokojnine medtem 66 let; glej The 2015 Ageing Report, Underlying Assumptions and Projection Methodologies, Joint Report prepared by the European Commission (DG ECFIN) and the Economic Policy Committee (AWG), Del II, str. 199 (ISSN 0379-0991, poročilo je na svetovnem spletu dosegljivo na http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2014/pdf/ee8_en.pdf, spletno mesto nazadnje obiskano 19. aprila 2016).

43 — V zvezi s tem glej moje sklepne predloge v zadevah CHEZ Razporedenje Bulgaria (C-83/14, EU:C:2015:170, točka 123) in Belov (C-394/11, EU:C:2012:585, točka 108).

44 — V tem smislu – glede člena 6(1) Direktive 2000/78 – sodbi HK Danmark (C-476/11, EU:C:2013:590, točka 66) in Dansk Jurist- og Økonomforbund (C-546/11, EU:C:2013:603, točka 58).

45 — V tem smislu na primer – glede presoje sorazmernosti v okviru člena 6(1) Direktive 2000/78 – sodba Dansk Jurist- og Økonomforbund (C-546/11, EU:C:2013:603, točka 69).

46 — V tem smislu sodbi Dansk Jurist- og Økonomforbund (C-546/11, EU:C:2013:603, točka 70) in Specht in drugi (od C-501/12 do C-506/12, C-540/12 in C-541/12, EU:C:2014:2005, točki 78 in 79); glej poleg tega moje sklepne predloge v zadevi Hložek (C-19/02, EU:C:2004:204, točka 58).

86. Vendar pa se zdi toga starostna meja 60 let, tudi če se delodajalcu prizna taka tipizirana obravnavana po splošnih merilih, izredno omejujoč ukrep. Menim, da bi kot milejše in enako primerno sredstvo prišla v poštev določitev *minimalnega časovnega obdobja* med sklenitvijo zakonske zveze ali registracijo partnerske skupnosti in nastankom pravice do vdovske pokojnine.

87. Tako bi se cilj preprečitve uveljavljanja dajatev iz pokojninske sheme z zlorabo lahko prav tako dobro dosegel, če ne celo bolje, če bi se namesto toge starostne meje določilo, da je preživel partner le tedaj upravičen do vdovske pokojnine, če je med trenutkom, ko je z delavcem sklenil zakonsko zvezo ali skupaj z njim registriral partnersko skupnost, in trenutkom smrti delavca poteklo minimalno število let – na primer pet let. Tak način ravnanja poleg tega ne bi bil le enostaven in nebirokratski, ampak tudi v skladu s shemo, saj tudi nekateri drugi zavarovalni pogoji prav tako določajo takšno upoštevanje časovnega razmaka med dvema dogodkoma.⁴⁷

88. Glede na navedeno menim, da je sporna starostna meja 60 let ukrep, ki – tudi ob upoštevanju širokega polja proste presoje in potrebe po praktičnem upravljanju pokojninske sheme – presega okvire, potrebne za doseganje legitimnega cilja delodajalca.

iii) Čezmerno omejevanje delavcev

89. Tudi če bi se izhajalo iz tega, da je sporna starostna meja za uresničitev z njo zastavljenega cilja primerna in nujna, je treba kot tretje preučiti še njeno sorazmernost v ožjem smislu.

90. Ukrepi v skladu s tem ne smejo povzročiti neugodnosti, ki niso v sorazmerju z zastavljenimi cilji, tudi če so primerni in nujni za uresničitev legitimnih ciljev. Drugače povedano, zagotoviti je torej treba, da določba, kakršna je ta v obravnavanem primeru, ne omejuje čezmerno upravičenih interesov delavcev.⁴⁸ Pri tem je na koncu pomembno, da se interesi delavcev, kot je D.L. Parris, ustrezno uskladijo z nasprotnimi interesi poklicnih pokojninskih shem.

91. V primeru, kakršen je obravnavani, je treba upravičeni interes delodajalca glede preprečitve zlorab pri uveljavljanju poklicne pokojninske sheme ustrezno uskladiti s prav tako upravičenim interesom delavcev glede primerne vdovske pokojnine za njihove preživele partnerje.

92. Če se najprej osredotočim na čiste finančne učinke zahtevka D.L. Parrisa glede vdovske pokojnine za njegovega partnerja, je gotovo treba upoštevati, da vsaka dodatna izplačana dajatev pomeni nadaljnji pritisk na poklicno pokojninsko shemo, ki je že tako ali tako v precejšnjih finančnih težavah. Tudi finance irske države, ki od konca leta 2009 izpolnjuje obveznosti pokojninske sheme, so nedvomno izredno obremenjene, kar je posledica svetovne gospodarske in finančne krize, do katere je prišlo leta 2008.

93. Upoštevati pa je tudi treba, da je bil namen poklicne pokojninske sheme glede na tu razpoložljive podatke od vsega začetka vsakemu delavcu, ki je zavarovanec te sheme, načelno priznati tudi pravico do vdovske pokojnine za njegovega preživelega zakonca – ali sedaj tudi za njegovega preživelega registriranega partnerja – in sicer ne da bi bilo treba za to plačevati kakršne koli dodatne zavarovalne prispevke.

47 — Tam gre za časovni razmak med upokojitvijo delavca in njegovo smrtjo (v zvezi s tem glej zgoraj zadnji del točke 22 teh sklepnih predlogov).

48 — V tem smislu sodbi Palacios de la Villa (C-411/05, EU:C:2007:604, točka 73) in Ingeniørforeningen i Danmark (C-499/08, EU:C:2010:600, točka 47), v obeh primerih v zvezi s problematiko diskriminacije zaradi starosti v okviru Direktive 2000/78; glej tudi sodbo CHEZ Razpredelenie Bulgaria (C-83/14, EU:C:2015:480, točka 123) ter moje sklepne predloge v tej zadevi (EU:C:2015:170, točka 131) in v zadevi Belov (C-394/11, EU:C:2012:585, točka 117), v obeh primerih v zvezi z Direktivo 2000/43.

94. Če torej danes delavec, kot je D.L. Parris, zahteva priznanje pravice njegovega partnerja do uveljavljanja poklicne vdovske pokojnine, mu pri tem ni mogoče nasprotovati s tem, da za njegovega partnerja v preteklosti niso bili vplačani potrebni prispevki v poklicno pokojninsko shemo. Tudi če bi namreč D.L. Parris že dolgo pred 60. rojstnim dnevom sklenil zakonsko zvezo ali registriral partnersko skupnost, ne bi bilo vplačanih več prispevkov in torej finančno stanje pokojninske sheme v primeru morebitnega plačevanja vdovske pokojnine ne bi bilo nič boljše od sedanjega.⁴⁹

95. Povsem na splošno sicer velja, da zgolj finančni preudarki ne morejo upravičiti diskriminacije. Nespoštovanja prepovedi diskriminacije iz člena 2 Direktive 2000/78 torej ni mogoče upravičiti s sklicevanjem na finančna bremena ali morebitne upravne težave.⁵⁰

96. V primeru, kakršen je obravnavani, bi sporna starostna meja poleg tega povzročila pavšalno izključitev cele skupine delavcev od uveljavljanja dajatev poklicnih pokojninskih shem.⁵¹ Vsem homoseksualnim delavcem, rojenim pred letom 1951, je namreč že vnaprej onemogočeno, da svojim preživelim partnerjem zagotovijo socialno varnost v obliki vdovske pokojnine iz poklicne pokojninske sheme. Pokojninska shema jim postavlja pogoj, namreč sklenitev zakonske zveze ali registracijo partnerske skupnosti pred dopolnjenim 60. letom starosti, ki ga – popolnoma neodvisno od njihove volje in osebnega načrtovanja življenja – ne morejo izpolniti.

97. Tako občutno omejevanje interesov cele skupine delavcev je v popolnem nesorazmerju z zastavljenim ciljem sporne starostne meje, ki je le v tem, da se preprečijo zlorabe posameznikov.

98. To vsekakor velja za primere, kakršen je obravnavani, v katerem v skladu z ugotovitvami v predložitveni odločbi *ni* šlo za zgolj navidezno zakonsko zvezo (ali navidezno partnersko skupnost). D.L. Parris in njegov partner sta namreč par že več kot 30 let, predložitveno sodišče pa je prepričano, da bi sklenila zakonsko zvezo že pred mnogimi leti, če bi bilo to pravno mogoče.

99. Ob upoštevanju vsega navedenega sporna starostna meja torej interesov ne usklajuje ustrezno in čezmerno omejuje upravičene interese delavcev. Presoje sorazmernosti ne vzdrži. V tem primeru gre torej za posredno diskriminacijo zaradi spolne usmerjenosti, prepovedano v skladu s členom 2(1) v povezavi z odstavkom 2, točka (b), Direktive 2000/78.

c) Avtonomija držav članic pri ureditvi zakonskega stanu

100. Trinity College, toženi organi, vlada Združenega kraljestva in Komisija navajajo, da bi pritrditev diskriminaciji zaradi spolne usmerjenosti v tem primeru lahko povzročila, da bi se institutu registrirane partnerske skupnosti, ki ga je irski zakonodajalec uvedel šele leta 2010 – in samo za čas po letu 2011 – dejansko podelil učinek za nazaj. To naj bi bilo v nasprotju z uvodno izjavo 22 Direktive 2000/78.

101. Ta ugovor pa ni prepričljiv.

102. Zakonodajalec Unije je v navedeni uvodni izjavi 22 zgolj pojasnil, da Direktiva 2000/78 ne vpliva na nacionalne predpise glede zakonskega stanu in ugodnosti, ki temeljijo na njem.

49 — V tem smislu sodba Römer (C-147/08, EU:C:2011:286, točka 51).

50 — Sodbi Specht in drugi (od C-501/12 do C-506/12, C-540/12 in C-541/12, EU:C:2014:2005, točka 77) in Schmitzer (C-530/13, EU:C:2014:2359, točka 41); v tem smislu – glede enakega obravnavanja moških in žensk – sodbe Hill in Stapleton (C-243/95, EU:C:1998:298, točka 40), Jørgensen (C-226/98, EU:C:2000:191, točka 39) in Schönheit in Becker (C-4/02 in C-5/02, EU:C:2003:583, točka 85).

51 — To še toliko bolj velja, če je pri sporni starostni meji v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, kakor to izhaja iz predložitvene odločbe, dejansko šlo za na splošno običajno oblikovanje poklicnih pokojninskih shem na Irskem.

103. Razlaga in uporaba Direktive 2000/78, kakršni tu predlagam, pa irske države v nobenem pogledu ne silita, da z učinkom za nazaj spremeni zakonski stan delavca, kakršen je D. L. Parris. To predvsem ne vodi k temu, da bi bilo treba že za pretekla obdobja šteti, da sta D. L. Parris in njegov partner sklenila zakonsko zvezo ali registrirala partnersko skupnost. Direktiva 2000/78 prav tako ne zavezuje nacionalnih organov, da zadevnim osebam priznajo kakršne koli ugodnosti, ki ne ustrezajo njihovem zakonskemu stanju.

104. D. L. Parris in njegov partner *danes* živita skupaj kot par, ki ga priznava irska država, in *danes* zahtevata – le z učinkom za prihodnost – ugodnost iz poklicne pokojninske sheme, ki ustreza njenemu *današnjemu* zakonskemu stanju. Nikakor ne zahtevata ugodnosti, do katere v skladu z njunim zakonskim stanjem ne moreta biti upravičena. Sploh pa take ugodnosti ne zahtevata za nazaj. Prav tako za nazaj ne zahtevata spremembe njunega zakonskega stanja. Nasprotno, izpodbijata le zavarovalni pogoj iz preteklosti, starostno mejo 60 let, ki ju z današnjega vidika diskriminira.

105. Primer je torej podoben zadevama Maruko in Römer,⁵² v katerih so se z vložitvijo tožb prav tako le za čas *po* državnem priznanju istospolnih partnerskih skupnosti zahtevale nekatere dajatve, čeprav so začetki teh dajatev (plačevanje prispevkov ali upoštevna obdobja zaposlitve) segali globoko v preteklost, torej v čas *pred* oblikovanjem instituta registrirane partnerske skupnosti.

106. V Direktivi 2000/78 ni nobenih indicev, da njene določbe priznavajo varstvo izključno v zvezi s pravnimi razmerji, ki so nastala po njeni uveljavitvi oziroma po izteku roka za njen prenos v nacionalno zakonodajo. Če bi se želelo pravne učinke temeljnega načela, kakršno je načelo enakega obravnavanja, prava Unije omejiti le na v celoti nova pravna razmerja, bi trajalo leta – v primeru, kakršen je obravnavani, pa celo desetletja – preden bi na njegovi podlagi vsi državljani Unije uživali varstvo.

107. V skladu s splošnim načelom torej je, kot je že bilo navedeno,⁵³ da se nova pravna določba, kakršna je prepoved diskriminacije v skladu s členom 2 Direktive 2000/78, ne uporablja le za popolnoma nova pravna razmerja, ampak tudi za trenutne in bodoče učinke pravnih razmerij, nastalih v skladu s staro zakonodajo. To vsekakor lahko povzroči, da je treba pretekle diskriminatorne določbe odslej razlagati in uporabljati v skladu s pravom Unije oziroma da jih celo v celoti ni več dopustno uporabljati.⁵⁴

108. Prav za to gre v obravnavanem primeru. V tem smislu je tudi že večkrat razsodilo Sodišče, ko je določbe protidiskriminacijskih direktiv uporabilo za sedanje ali bodoče vidike položajev, katerih začetki so včasih segali globoko v preteklost, vsekakor pa v čas pred uveljavitvijo zadevnih direktiv.⁵⁵

109. S pravnega vidika je precej brezciljen tudi ugovor, da bi šlo irski državi v primeru, kakršen je obravnavani – vsaj finančno – bolje, če instituta registrirane partnerske skupnosti ne bi nikoli uvedla in istospolnim parom ne bi nikoli omogočila sklenitve zakonske zveze. Pravo Unije sicer namreč glede na trenutno stanje ne posega v pristojnost držav članic, kar zadeva zakonski stan in s tem povezane

52 — V zvezi s tem glej sodbi Maruko (C-267/06, EU:C:2008:179) in Römer (C-147/08, EU:C:2011:286).

53 — V zvezi s tem glej zgoraj, točka 40 teh sklepnih predlogov z opombo 19.

54 — Ustaljena sodna praksa; glej nazadnje glede prepovedi diskriminacije zaradi starosti, ki jo določa Direktiva 2000/78, sodbo DI (C-441/14, EU:C:2016:278, točke od 29 do 37 in točka 43).

55 — Glej na primer sodbi Maruko (C-267/06, EU:C:2008:179, predvsem točke 19, 20 in 79) in Römer (C-147/08, EU:C:2011:286, predvsem točki 22 in 66) glede Direktive 2000/78 ter sodbo CHEZ Razpredelenie Bulgaria (C-83/14, EU:C:2015:480, predvsem točka 22) glede Direktive 2000/43.

ugodnosti. Na drugi strani pa morajo države članice pri izvajanju svojih pristojnosti spoštovati pravo Unije in predvsem načelo enakega obravnavanja in nediskriminacije.⁵⁶ Če torej država članica priznava istospolne partnerje in zadevnim osebam podeljuje primerljive pravice in obveznosti kot zakoncem, jih odslej v razmerju do zakoncev ne sme več diskriminirati.⁵⁷

3. Vmesni sklep

110. Na prvo vprašanje za predhodno odločanje je torej treba odgovoriti, da gre za posredno diskriminacijo zaradi spolne usmerjenosti, prepovedano v skladu s členom 2(1) v povezavi z odstavkom 2, točka (b), Direktive 2000/78, če se v poklicni pokojninski shemi priznanje pravice do vdovske pokojnine za istospolne partnerje pogojuje s tem, da je bila partnerska skupnost registrirana preden je delavec, ki je zavarovanec te sheme, dopolnil 60 let starosti, če zadevni osebi hkrati iz pravnih razlogov nista mogli registrirati take partnerske skupnosti ali skleniti zakonske zveze pred dosego te starostne meje.

C – Diskriminacija zaradi starosti (drugo vprašanje za predhodno odločanje)

111. Predložitveno sodišče želi z drugim vprašanjem v bistvu izvedeti, ali gre za diskriminacijo zaradi starosti, ki je prepovedana v skladu z Direktivo 2000/78, če se v poklicni pokojninski shemi priznanje pravice do vdovske pokojnine za istospolne partnerje pogojuje s tem, da je bila partnerska skupnost registrirana preden je delavec, ki je zavarovanec te sheme, dopolnil 60 let starosti, če zadevni osebi hkrati iz pravnih razlogov nista mogli registrirati take partnerske skupnosti ali skleniti zakonske zveze pred dosego te starostne meje.

112. Predložitveno sodišče to vprašanje postavlja, le če je odgovor na prvo vprašanje nikalen. Ker v okviru prvega vprašanja izhajam iz tega, da je podana diskriminacija, ki jo prepoveduje pravo Unije, strogo gledano, na drugo vprašanje ni več treba odgovoriti. Zaradi celovitosti pa ga bom kljub temu obravnavala.

1. Razmejitev med neposredno in posredno diskriminacijo

113. Kot je razvidno iz člena 1 v povezavi s členom 2(1) Direktive 2000/78, ta pri zaposlovanju in delu nastopa proti neposredni in posredni diskriminaciji zaradi starosti.

114. Šteje se, da gre za *neposredno diskriminacijo* v smislu Direktive 2000/78, kadar je, je bila ali bi bila oseba zaradi starosti obravnavana manj ugodno kakor neka druga v primerljivi situaciji (člen 2(2)(a) v povezavi s členom 1); zadevno različno obravnavanje se torej neposredno nanaša na starost. Na drugi strani pa se šteje, da gre za zgolj *posredno diskriminacijo*, kadar je zaradi kakšne navidez nevtralne določbe, merila ali prakse neka oseba določene starosti v primerjavi z drugimi v slabšem položaju (člen 2(2)(b)).

115. Sporna starostna meja se neposredno nanaša na starost, saj izrecno določa, da so morali delavci, ki so zavarovanci poklicne pokojninske sheme, za to, da bi njihovi preživeli partnerji lahko bili upravičeni do vdovske pokojnine, skleniti zakonsko zvezo ali registrirati partnersko skupnost pred dopolnitvijo 60. leta starosti.

56 — Sodbi Maruko (C-267/06, EU:C:2008:179, točke od 58 do 60) in Römer (C-147/08, EU:C:2011:286, točke od 34 do 36).

57 — Sodbe Maruko (C-267/06, EU:C:2008:179, točka 73), Römer (C-147/08, EU:C:2011:286, točka 52) in Hay (C-267/12, EU:C:2013:823, točka 47).

116. Neposredno različno obravnavanje zaradi starosti v smislu člena 2(2)(a) Direktive 2000/78 je torej podano: delavci, ki so sklenili zakonsko zvezo ali registrirali partnersko skupnost šele po tem, ko so dopolnili 60 let starosti, se obravnavajo manj ugodno kot delavci, ki so si večno zvestobo s svojimi partnerji zaobljubili že v mlajših letih.

117. Domnevi neposredne diskriminacije *delavca* zaradi starosti – v obravnavanem primeru torej D.L. Parrisa – ni mogoče ugovarjati s tem, da dejansko finančno prikrajšanje v povezavi s sporno starostno mejo ne bo prizadelo njega, ampak njegovega preživelega partnerja, ki ne bo upravičen do vdovske pokojnine. Z vidika prava Unije gre namreč pri vdovski pokojnini za odloženo plačilo delavca, tudi če se to plačilo ne bo več izplačalo za čas njegovega življenja, ampak se bo stekalo njegovemu preživelemu partnerju.⁵⁸ Poleg tega je delavec, kot je D.L. Parris, kakor posebej dobro ponazarja obravnavani primer, s sporno starostno mejo tudi povsem osebno prikrajšan za nematerialno ugodnost, da bi lahko še za časa življenja poskrbel za socialno varnost svojega partnerja, da bi torej „še pred smrtjo uredil vse zadeve“.

118. Tudi če bi se štelo, da sporna starostna meja prikrajša le *preživelega svojca* delavca, kot je D.L. Parris – torej njegovega preživelega zakonca ali partnerja – to ne bi vplivalo na ugotovitev o obstoju neposredne diskriminacije zaradi starosti. V sodni praksi je namreč pojasnjeno, da gre za neposredno diskriminacijo v smislu člena 2(2)(a) Direktive 2000/78 vedno že tedaj, če je oseba prikrajšana na način, ki se neposredno navezuje na katerega koli od razlogov različnega obravnavanja, navedenih v Direktivi.⁵⁹ Enostavno povedano, nekdo je lahko žrtev neposredne diskriminacije zaradi starosti, čeprav ne gre za *njegovo* starost, ampak za starost njegovega bližnjega. Direktiva 2000/78 namreč ne varuje le določene kategorije oseb, ampak preprosto prepoveduje diskriminacijo *zaradi* starosti, ne da bi pri tem nujno zahtevala zvezo z *lastno* starostjo konkretne prikrajšane osebe.⁶⁰

2. Presoja utemeljenosti

119. Starostna meja, kakršna je ta v obravnavanem primeru, pa lahko povzroči diskriminacijo zaradi starosti, ki je *prepovedana* v skladu z Direktivo 2000/78, le če neposredno različno obravnavanje zaradi starosti, ki ga vsebuje, ni upravičeno. Zahteve prava Unije glede utemeljitve takega različnega obravnavanja izhajajo iz členov 2(5), 4(1) in 6 Direktive 2000/78.⁶¹

120. V obravnavanem primeru je upoštevna le zadnja določba. Predložitveno sodišče se v vprašanih za predhodno odločanje navezuje le na člen 6(2) Direktive 2000/78 (glej takoj v nadaljevanju oddelek a)). Kot pa izhaja iz skupnega konteksta predložitvene odločbe ter pojasnil Labour Court, je poleg tega koristna tudi presoja člena 6(1) Direktive (glej spodaj oddelek b)).

a) Utemeljitev v skladu s členom 6(2) Direktive 2000/78 ni mogoča

121. V členu 6(2) Direktive 2000/78 je določeno, pod katerimi pogoji se lahko za potrebe panožnih programov socialne varnosti določijo starostne meje in uporabijo merila starosti, ne da bi to pomenilo diskriminacijo zaradi starosti, ki jo prepoveduje pravo Unije.

58 — V tem smislu sodbe Ten Oever (C-109/91, EU:C:1993:833, točka 13), Coloroll Pension Trustees (C-200/91, EU:C:1994:348, točka 18) in Menauer (C-379/99, EU:C:2001:527, točka 18), v vseh primerih v zvezi s podobno problematiko v okviru člena 119 Pogodbe EGS (sedaj člen 157 PDEU).

59 — V tem smislu sodba Coleman (C-303/06, EU:C:2008:415, predvsem točke 38, 43, 48, 50 in 51), v kateri se je izhajalo iz neposredne diskriminacije delavke zaradi hendikepiranosti, pri čemer ni bila sama hendikepirana, ampak njen otrok, ki je potreboval nego.

60 — Ta sklep je mogoče razen iz sodbe Coleman (C-303/06, EU:C:2008:415), navedene v opombi 59, izpeljati tudi iz sodbe CHEZ Razpredelenie Bulgaria (C-83/14, EU:C:2015:480, predvsem točke 56, 59 in 60), sprejete v zvezi s sorodno Direktivo 2000/43, v kateri je bilo ugotovljeno, da je oseba lahko diskriminirana zaradi etničnega porekla, čeprav sama niti ne pripada prikrajšani etnični skupini, ampak je zgolj „sodiskriminirana“.

61 — V tem smislu na primer sodba Prigge in drugi (C-447/09, EU:C:2011:573, točke od 52 do 83); glej tudi moje sklepne predloge v zadevi Andersen (C-499/08, EU:C:2010:248, točka 31).

122. Določba izrecno velja le za panožne sisteme socialne varnosti za primer starosti in invalidnosti.⁶² Za tak sistem gre v obravnavanem primeru, saj je vdovska pokojnina, katere priznanje želi D. L. Parris doseči za svojega partnerja, oblika starostne pokojnine.

i) Tri kategorije iz člena 6(2) Direktive 2000/78

123. Vsebinsko so v skladu s členom 6(2) Direktive dopustne točno tri vrste odstopanj od prepovedi diskriminacije zaradi starosti iz člena 2(1) v povezavi z odstavkom 2 Direktive: prvič, pri določitvi starosti za članstvo za potrebe kolektivnih programov socialne varnosti, drugič, pri določitvi starosti za pridobitev pravice do starostne ali invalidske pokojnine, in tretjič, pri uporabi merila starosti pri izračunu rizičnosti.⁶³ Drugače kakor očitno meni predložitveno sodišče, gre pri tem za tri samostojne kategorije. Če starostno mejo obsega že samo ena od teh kategorij, je lahko zadevna določba upravičena v skladu s členom 6(2) Direktive.

124. Starostne meje, kakršna je obravnavana, pa ni mogoče neposredno uvrstiti v nobeno od teh treh navedenih kategorij.

125. Pri sporni starostni meji najprej ne gre za pogoj za članstvo za potrebe kolektivnih programov socialne varnosti (prva kategorija). Član pokojninske sheme je namreč D. L. Parris, kot sta na obravnavi poudarila tudi Trinity College in Komisija. D. L. Parris je v shemo na podlagi delovnega razmerja s Trinity College vključen že od leta 1972, to članstvo pa nikoli ni bilo odvisno od vprašanja, ali in kdaj je sklenil zakonsko zvezo ali registriral partnersko skupnost.

126. Navedena starostna meja prav tako ne določa starosti, ki je potrebna za pridobitev pravice do dajatev (druga kategorija). Iz sporne starostne meje 60 let ne izhaja, ali je partner D. L. Parrisa na podlagi njegove starosti upravičen do vdovske pokojnine, saj se ravno tako ne navezuje na *njegovo* starost, ampak na starost *D. L. Parrisa* v času njune registracije partnerske skupnosti oziroma sklenitve zakonske zveze.

127. V skladu z izrecnimi ugotovitvami predložitvenega sodišča pri starostni meji 60 let na koncu tudi ne gre za merilo, ki bi se v okviru poklicne pokojninske sheme v obravnavanem primeru uporabljalo za izračun rizičnosti⁶⁴ (tretja kategorija).

ii) Vprašanje uporabe člena 6(2) Direktive 2000/78 po analogiji

128. Priznati je treba, da bi se lahko člen 6(2) Direktive 2000/78 bral ohlapnejše in starostna meja 60 let enačila s pogojem za članstvo (prva kategorija) ali za pridobitev pravice do starostne pokojnine (druga kategorija). Nedvomno gre namreč pri sporni starostni meji za pogoj, ki mora biti izpolnjen, da se pokojninska shema razširi na preživelega zakonca ali partnerja delavca (podobno pogoju „za članstvo“ v smislu prve kategorije) in da je preživel zakonec ali partner lahko upravičen do vdovske pokojnine (podobno pogoju „za pridobitev pravice do starostne pokojnine“ v smislu druge kategorije).

129. Natančna analiza pa pokaže, da uporaba člena 6(2) Direktive po analogiji v primeru starostne meje, kakršna je ta v obravnavanem primeru, ni prepričljiva.

62 — Sodbi HK Danmark (C-476/11, EU:C:2013:590, točka 48) in Dansk Jurist- og Økonomforbund (C-546/11, EU:C:2013:603, točka 43).

63 — Sodba HK Danmark (C-476/11, EU:C:2013:590, točka 49); glej tudi moje sklepe predloge v tej zadevi (EU:C:2013:65, točka 36).

64 — Take komponente, ki zadeva izračun rizičnosti, v obravnavanem primeru v skladu z navedbami Labour Court vsaj ni bilo mogoče dokazati.

130. Po eni strani gre namreč pri členu 6(2) Direktive 2000/78 za izjemo, ki jo je treba razlagati ozko⁶⁵ in ki se je po analogiji na sme razširiti na druge položaje kot so tisti, ki jih je konkretno določil zakonodajalec Unije.⁶⁶ To še toliko bolj velja, ker gre pri ukrepih, ki jih dopušča člen 6(2) Direktive, v nasprotju s tistimi iz člena 6(1), za dokončen seznam in ne le za primere.⁶⁷

131. Po drugi strani sporna starostna meja v obravnavanem primeru nima enakega namena kot klasične starostne meje za članstvo ali za pridobitev pravice do starostne pokojnine, o katerih govori člen 6(2) Direktive. Take klasične starostne meje zagotavljajo, da se ohrani primerno ravnovesje med na eni strani pričakovano življenjsko dobo osebe, ki bo deležna preskrbe – in s tem predvidenim trajanjem prejemanja dajatev – in vplačanimi prispevki na drugi. Starostna meja, obravnavana v tem primeru, od vsega začetka ne more izpolnjevati podobnega namena. Iz nje namreč niti ne izhaja, kako dolgo je ali je bil *delavec* (v obravnavanem primeru torej D. L. Parris) član poklicne pokojninske sheme, niti iz nje ne izhaja starost – in s tem posredno pričakovana življenjska doba – *osebe, ki bo deležna preskrbe* (v obravnavanem primeru torej partnerja D. L. Parrisa).

132. Zato starostne meje, kakršna je ta v obravnavanem primeru, ni mogoče utemeljiti v skladu s členom 6(2) Direktive, tudi ne z uporabo te določbe po analogiji.

b) Utemeljitev v skladu s členom 6(1) Direktive 2000/78 ni mogoča

133. Preučiti je še treba, ali je mogoče starostno mejo 60 let, kakršna je ta v obravnavanem primeru, utemeljiti z uporabo člena 6(1) Direktive 2000/78.

134. Člen 6(1) Direktive v bistvu dopušča različno obravnavanje zaradi starosti, če ima to različno obravnavanje legitimne cilje, „vključno z legitimnimi cilji zaposlovalne politike, delovnega trga in poklicnega usposabljanja,“ in vzdrži presojo sorazmernosti.

135. Starostna meja, kakršna je ta v obravnavanem primeru, pa povsem očitno nima ciljev s področij zaposlovalne politike, delovnega trga ali poklicnega usposabljanja. Glede na vse razpoložljive podatke prav tako ni namenjena „socialnemu priznanju“ dolgoletne partnerske skupnosti delavca – iztočnica: „zakonska zveza, v kateri ena oseba skrbi za gospodinjstvo“.⁶⁸ Njen cilj je nasprotno le preprečevanje zlorab v okviru poklicne pokojninske sheme, zato je treba le glede tega cilja tu preučiti člen 6(1) Direktive.

136. Na prvi pogled kaže, da je tudi ukrep za boj proti zlorabam mogoče opreti na člen 6(1) Direktive. Uporabo prislova „vključno“ v besedilu te določbe bi bilo namreč mogoče razumeti tako, da gre pri „legitimnih ciljih zaposlovalne politike, delovnega trga in poklicnega usposabljanja“, ki jih je izrecno navedel zakonodajalec Unije, le za primere in ne za dokončen seznam, ki ne vplivajo na določitev starostnih mej zaradi uresničevanja drugih legitimnih ciljev.

137. Kot pa je Sodišče že večkrat razsodilo,⁶⁹ je vsem „legitimnim ciljem“ v smislu člena 6(1) Direktive skupno, da so *socialnopolitične narave*. Le v okviru kategorije *socialnopolitičnih* ciljev seznam v členu 6(1) ni dokončen. Na drugi strani pa člen 6(1) *ne* pomeni pravne podlage za različno obravnavanje zaradi starosti, katerega cilji niso socialnopolitični.

65 — Sodbi HK Danmark (C-476/11, EU:C:2013:590, točki 46 in 52) in Dansk Jurist- og Økonomforbund (C-546/11, EU:C:2013:603, točka 41).

66 — Kakor izhaja iz sodbe HK Danmark (C-476/11, EU:C:2013:590, točki 51 in 52, prvi stavek), prepoved razširitve člena 6(2) Direktive 2000/78 po analogiji velja celo tedaj, kadar se poskuša upravičiti „manj resne oblike diskriminacije zaradi starosti“.

67 — Sodba Dansk Jurist- og Økonomforbund (C-546/11, EU:C:2013:603, točka 39). Ni naključje, da v členu 6(2), drugače kot v členu 6(1) Direktive 2000/78, ni prislova „vključno“.

68 — V zvezi s tem glej zgoraj, točki 70 in 71 teh sklepnih predlogov.

69 — Sodbe Age Concern England (C-388/07, EU:C:2009:128, točka 46); Hütter (C-88/08, EU:C:2009:381, točka 41) ter Prigge in drugi (C-447/09, EU:C:2011:573, točke od 80 do 82); glej tudi moje sklepane predloge v zadevi Andersen (C-499/08, EU:C:2010:248, točka 31 z opombo 29).

138. Ta sodna praksa je prepričljiva ob upoštevanju funkcije in sistematičnega položaja člena 6(1) v skupnem kontekstu Direktive 2000/78. Gre za posebno določbo, katere namen je v prvi vrsti utemeljitev *neposrednega* različnega obravnavanja zaradi starosti v smislu člena 2(2)(a) Direktive.

139. Čeprav je mogoče v skladu s členom 6(1) Direktive nedvomno upravičiti številne primere različnega obravnavanja, pa te določbe vendarle ni dopustno razlagati tako široko, da je z njo mogoče zasledovati *vsak* legitimni (zakoniti) cilj. Sicer bi bila namreč vsebina člena 6(1) Direktive enaka vsebini člena 2(2)(b)(i) Direktive, ki utemljuje *posredno* različno obravnavanje. S tem bi se zabrisala razlika med neposredno in posredno diskriminacijo zaradi starosti, možni utemeljitveni razlogi pa bi bili isti za obe kategoriji. To bi bilo v nasprotju s sistematiko.

140. V skladu s sistematiko Direktive je namreč mogoče – kakor tudi sicer v pravu Unije – le *posredno* različno obravnavanje upravičiti z vsakim legitimnim ciljem, če se spoštuje načelo sorazmernosti, medtem ko za utemeljitev *neposrednega* različnega obravnavanja veljajo strožja merila, s to posledico, da se smejo zasledovati le cilji, ki so izrecno določeni v pravu Unije.

141. V skladu s tem področja uporabe člena 6(1) Direktive ni dopustno razširiti prek tam izrecno navedenega socialnopolitičnega področja na druge legitimne cilje, katere koli že.

142. Zato starostne meje, kakršna je ta v obravnavanem primeru, ki glede na vse razpoložljive podatke nima pristnih socialnopolitičnih ciljev, ni mogoče utemeljiti z uporabo člena 6(1) Direktive.

c) Končna opomba glede drugega vprašanja za predhodno odločanje

143. Le če se Sodišče z mojim stališčem ne bo strinjalo in bo člen 6(1) ali (2) Direktive 2000/78 razumelo širše, opozarjam na to, da bi bilo vsekakor treba upoštevati načelo sorazmernosti, ki je splošno načelo prava Unije.⁷⁰

144. Menim, da presoja sorazmernosti glede diskriminacije zaradi starosti ne more voditi do drugačnega sklepa kot tista, ki sem jo opravila že zgoraj⁷¹ v zvezi z diskriminacijo zaradi spolne usmerjenosti.

145. Ni razvidno, zakaj bi bilo treba starostno mejo 60 let z vidika sorazmernosti obravnavati ugodneje, če gre za diskriminacijo zaradi starosti namesto za diskriminacijo zaradi spolne usmerjenosti. Če sploh, potem bi moral biti rezultat presoje sorazmernosti v okviru diskriminacije zaradi starosti strožji, saj gre tu za *neposredno* različno obravnavanje v smislu člena 2(2)(a) Direktive, medtem ko je glede spolne usmerjenosti podano le *posredno* različno obravnavanje v skladu s členom 2(2)(b) Direktive. Za strogo merilo pri presoji sorazmernosti govori tudi okoliščina, da prikrajšanje delavcev, kot je v obravnavanem primeru D. L. Parris, nima le starostne komponente, ampak je povezano tudi s spolno usmerjenostjo zadevnih oseb, kar pomeni, da je navsezadnje okrepljeno z drugim faktorjem v smislu člena 1 Direktive.

70 — Ob upoštevanju navedenega ni prepričljiva trditev toženih organov, da starostnih omejitev v smislu člena 6(2) „ni treba utemeljiti“. Tudi take starostne meje morajo seveda prestatii presojo sorazmernosti.

71 — Glej zgoraj, točke od 74 do 99 teh sklepnih predlogov.

3. Vmesni sklep

146. Skupno je torej glede drugega vprašanja za predhodno odločanje treba ugotoviti, da gre za neposredno diskriminacijo zaradi starosti, prepovedano v skladu s členom 2(1) v povezavi z odstavkom 2, točka (a), Direktive 2000/78, če se v poklicni pokojninski shemi priznanje pravice do vdovske pokojnine za istospolne partnerje pogojuje s tem, da je bila partnerska skupnost registrirana preden je delavec, ki je zavarovanec te sheme, dopolnil 60 let starosti, če zadevni osebi hkrati iz pravnih razlogov nista mogli registrirati take partnerske skupnosti ali skleniti zakonske zveze pred dosego te starostne meje.

D – Diskriminatorno součinkovanje več faktorjev (tretje vprašanje za predhodno odločanje)

147. Predložitveno sodišče želi s tretjim vprašanjem v bistvu izvedeti, ali je mogoče v okviru Direktive 2000/78 izhajati iz prepovedane diskriminacije tudi tedaj, če se nek ukrep sicer ne izkaže za prikrajšanje *zgolj* zaradi starosti ali *zgolj* zaradi spolne usmerjenosti, ampak zaradi kombinacije obeh razlogov različnega obravnavanja.

148. Predložitveno sodišče to vprašanje postavlja, le če je odgovor na prvo in drugo vprašanje nikalen. Ker v okviru obeh prejšnjih vprašanj že izhajam iz tega, da gre za diskriminacijo, ki jo prepoveduje pravo Unije, na eni strani zaradi spolne usmerjenosti (posredna diskriminacija)⁷² in na drugi zaradi starosti (neposredna diskriminacija),⁷³ na tretje vprašanje, strogo gledano, sploh ne bi bilo več treba odgovoriti. Zaradi celovitosti pa ga bom kljub temu dodatno obravnavala.

149. Sodišče je v bistvu s tem vprašanjem soočeno zato, da pojasni, kako je treba glede na prepovedi diskriminacije prava Unije obravnavati prikrajšanja oseb, ki so posledica *součinkovanja* dveh ali več razlogov različnega obravnavanja.⁷⁴ Čeprav so bili Sodišču v preteklosti vsekakor že predloženi primeri, v katerih ozadju se je pojavljalo več takih faktorjev,⁷⁵ do sedaj – kot je razvidno – še v nobeni zadevi ni videlo konkretnega povoda, da poda stališče glede te problematike.

150. Znanstveni krogi v in zunaj Evropske unije so s to problematiko seznanjeni že dlje časa.⁷⁶ V Združenih državah Amerike se je na primer že konec osemdesetih let prejšnjega stoletja razpravljalo o tem, kako je treba obravnavati primere, v katerih določeni ukrepi bremenijo predvsem ženske določene barve kože.⁷⁷

72 – Glej zgoraj, točka 110 teh sklepnih predlogov.

73 – Glej zgoraj, točka 146 teh sklepnih predlogov.

74 – Včasih se za to uporablja tudi izraz „večkratna diskriminacija“. Ta izraz pa lahko zavaja, saj kaže na to, da obstajata dve vrsti različnega obravnavanja, od katerih bi bilo treba že vsako posamezno – popolnoma neodvisno od druge – šteti za diskriminacijo, ki bi bila z nadaljnjimi razlogi različnega obravnavanja kvečjemu še okrepljena. Problematika v tem primeru pa zadeva součinkovanje dveh ali več faktorjev, od katerih vsak posamično še ne diskriminira zadevnih oseb.

75 – V mislih imam na primer sodbe Kleist (C-356/09, EU:C:2010:703, součinkovanje starosti in spola), Odar (C-152/11, EU:C:2012:772, součinkovanje starosti in hendikepiranosti) in Z (C-363/12, EU:C:2014:159, součinkovanje spola in možne hendikepiranosti) ter zadevo Milkova (C-406/15, součinkovanje hendikepiranosti in položaja uradnika), v kateri postopek še teče.

76 – Burri/Schiek, „Multiple Discrimination in EU Law – Opportunities for legal responses to intersectional gender discrimination?“, izdala Evropska komisija leta 2009, str. 3 in 4; Baer/Bittner/Götsche, „Mehrdimensionale Diskriminierung – Begriffe, Theorien und juristische Analyse“, Berlin, 2010, str. 10 in naslednje; Bamforth/Malik/O’Cinneide, „Discrimination Law: Theory and Context“, London, 2008, str. 541; glej tudi poročilo „Odpravljanje večkratne diskriminacije – prakse, politike in zakoni“, ki ga je naročila Evropska komisija in je bilo objavljeno septembra 2007.

77 – Crenshaw, K., „Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine“, v: *The University of Chicago Legal Forum*, 1989, str. od 139 do 167.

151. Tudi Evropski parlament⁷⁸ in Komisija⁷⁹ sta to problematiko v zadnjih letih obrobno obravnavala. Zato je še toliko bolj presenetljivo, da se je Komisija v obravnavanem primeru vzdržala zavzetja konkretnega stališča o tej temi.

152. Zakonodajalec Unije sicer glede tu zadevne problematike ni sprejel nobene izrecne določbe. Iz tega pa se ne bi smelo prenašati, da Direktiva 2000/78 ne bi mogla biti podlaga za součinkovanje raznovrstnih razlogov različnega obravnavanja. Ne več mestih Direktive se namreč nakazuje, da so se njeni avtorji te problematike vsekakor zavedali in so izhajali iz tega, da jo je mogoče na primeren način rešiti z instrumenti, ki jih določa Direktiva.⁸⁰

153. Součinkovanje dveh ali več razlogov različnega obravnavanja je posebnost, ki primeru, kakršen je obravnavani, daje novo razsežnost, pri presoji z vidika prava Unije pa ga je treba skrbno upoštevati. V skladu s pomenom prepovedi diskriminacije, določene v členu 1 v povezavi s členom 2 Direktive 2000/78, namreč ne bi bilo primerno, če bi se življenjsko situacijo, kakršna je obravnavana, razcepilo na več delov, nato pa bi se jo obravnavalo izključno izolirano z vidika tega ali onega razloga različnega obravnavanja. Zato mora osnovno pravilo Direktive, v skladu s katerim ne obstaja *nikakršna* diskriminacija zaradi katerega koli od razlogov različnega obravnavanja, ki jih obsega (člen 2(1) v povezavi s členom 1 Direktive), veljati tudi za primere, pri katerih možna diskriminacija temelji na součinkovanju dveh ali več teh razlogov.

154. Če slabšega položaja ni mogoče ugotoviti zaradi *enega samega* razloga različnega obravnavanja, navedenega v členu 1 Direktive 2000/78 (vera, prepričanje, hendikepiranost, starost ali spolna usmerjenost), kar predložitveno sodišče navaja kot predpostavko tretjega vprašanja, menim, da je treba položaj obravnavati z vidika *posredne diskriminacije*. V takem primeru je treba torej v skladu s členom 2(2)(b) Direktive preučiti, ali lahko sporni ukrep zadevne osebe postavi v slabši položaj posebej na podlagi součinkovanja dveh ali več razlogov različnega obravnavanja.

155. Če za to, da se nek položaj uvrsti v kategorijo posredne diskriminacije v smislu člena 2(2)(b) Direktive 2000/78, zadošča, da prikrajšanje obstaja glede na *enega* od faktorjev, navedenih v členu 1 Direktive,⁸¹ mora enako veljati, tudi kadar zadevne osebe niso v slabšem položaju zaradi enega, ampak zaradi součinkovanja dveh ali več navedenih faktorjev. Obsega prepovedi diskriminacije iz Direktive 2000/78 se namreč glede na njeno temeljno naravo ne sme razlagati ozko.⁸²

156. V primeru, kakršen je obravnavani, bi bilo torej treba v skladu s členom 2(2)(b) Direktive 2000/78 izhajati iz slabšega položaja delavcev, kot je D.L. Parris, zaradi součinkovanja njihove spolne usmerjenosti in starosti, in sicer zato, ker zavarovalni pogoji *de facto* povzročijo, da se posebej njihovim preživelim partnerjem sistematično odreče pravica do vdovske pokojnine:⁸³ za vse delavce je sicer ugodnost vdovske pokojnine za njihove preživele partnerje odvisna od (navidez nevtralnega)

78 — Zakonodajna resolucija Evropskega parlamenta z dne 2. aprila 2009 o predlogu Direktive Sveta o izvajanju načela enakega obravnavanja oseb ne glede na vero ali prepričanje, invalidnost, starost ali spolno usmerjenost, P6_TA(2009)0211, str. 21 in 22.

79 — Poročilo Komisije Evropskemu parlamentu in Svetu – Skupno poročilo o uporabi Direktive [2000/43] in Direktive [2000/78], predloženo 17. januarja 2014, COM(2014) 2 final, str. 11; Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij – Nediskriminacija in enake možnosti: obnovljena zaveza, predloženo 2. julija 2008, COM(2008) 420 final, str. 10.

80 — Tako zakonodajalec Unije za posebni utemeljitveni razlog za različno obravnavanje zaradi vere ali prepričanja v členu 4(2) Direktive 2000/78, ki je bil uveden za namenske ustanove, izrecno določa, da tako različno obravnavanje „ne bi smelo upravičevati diskriminacije zaradi česar koli drugega“. Zakonodajalec Unije na podoben način v členu 6(2) Direktive dopušča določitev nekaterih starostnih mej in upoštevanje določenih meril starosti, „pod pogojem, da [rezultat ni] diskriminacij[a] zaradi spola“. Poleg tega je v uvodni izjavi 3 Direktive posebej poudarjeno, da „so ženske pogosto žrtve [večkratne] diskriminacije“. Tudi Komisija v poročilu z dne 17. januarja 2014 obrobno zastopa stališče, da Direktiva 2000/78 v določenem obsegu že omogoča, „da se v eni sami situaciji obravnava kombinacija dveh ali več oblik diskriminacije“; glej COM(2014) 2 final, str. 11.

81 — V zvezi s tem glej zgoraj, točke od 54 do 64 teh sklepnih predlogov.

82 — V istem smislu v zvezi s sorodno Direktivo 2000/43 sodbi Runevič-Vardyn in Wardyn (C-391/09, EU:C:2011:291, točka 43) in CHEZ Razpredelenie Bulgaria (C-83/14, EU:C:2015:480, točki 42 in 66).

83 — Vedno le takrat, kadar se že na podlagi enega od obeh faktorjev ne izhaja iz diskriminacije, kot sem to sama storila v okviru prvega in drugega vprašanja za predhodno odločanje.

pogoja, da so morali skleniti zakonsko zvezo ali registrirati partnersko skupnost pred dopolnjenim 60. letom starosti. V resnici pa so na ta način posebej homoseksualni delavci, rojeni pred letom 1951 – v nasprotju z vsemi drugimi kategorijami delavcev – sistematično izključeni iz te oblike oskrbe po smrti partnerja, in sicer zato, ker nikoli niso mogli izpolniti tega pogoja, tudi če so ga hoteli.

157. To pa še ni vse: součinkovanje dveh ali več razlogov različnega obravnavanja, navedenih v členu 1 Direktive 2000/78, lahko tudi povzroči, da se v okviru *presoje sorazmernosti* pri tehtanju nasprotujočih si interesov tehtnica nagne na stran prikrajšanih delavcev, kar poveča verjetnost, da gre za *čezmerno omejevanje* zadevnih oseb in so zato kršene zahteve sorazmernosti v ožjem smislu.

158. Prav tak je položaj v obravnavanem primeru: sporna starostna meja 60 let, kot sem navedla zgoraj,⁸⁴ ni sorazmerna, saj čezmerno bremeni zadevne delavce, kot je D.L. Parris, ki so homoseksualni *in* so bili rojeni pred letom 1951.

159. Ob upoštevanju vsega navedenega bi bilo torej treba izhajati iz prepovedane posredne diskriminacije v smislu člena 2(1) v povezavi z odstavkom 2, točka (b), Direktive 2000/78, če se za sporne zavarovalne pogoje poklicne pokojninske sheme sicer ne bi izkazalo, da povzročajo prikrajšanje le zaradi starosti ali le zaradi spolne usmerjenosti, vendar pa ga povzročajo zaradi součinkovanja obeh razlogov različnega obravnavanja.

E – Časovni učinki sodbe Sodišča v obravnavanem primeru

160. Ob upoštevanju navedb toženih organov je treba spomniti na to, da lahko Sodišče načeloma prosto odloči, da bo časovne učinke sodbe izjemoma iz nujnih razlogov pravne varnosti omejilo na prihodnost, predvsem tedaj, če je prizadeto veliko število pravnih razmerij, sklenjenih v dobri veri, in je mogoče pričakovati hude finančne posledice.⁸⁵

161. V obravnavanem primeru pa ni nobenih konkretnih podatkov, ki bi utemeljevali tak način ravnanja. Ker ni drugih indicev, je namreč treba izhajati iz tega, da določba, kakršna je obravnavana, ki v slabši položaj postavlja posebej homoseksualce, rojene pred letom 1951, zadeva občutno manj delavcev oziroma preživelih partnerjev kakor pa na primer položaj diskriminacije zaradi spola, ki je bil predmet sodbe Barber.⁸⁶ V skladu s tem bo morebitna dodatna obremenitev poklicne pokojninske sheme in drugih primerljivih pokojninskih shem v obravnavanem primeru po vsej verjetnosti ostala v sprejemljivih okvirih. To še toliko bolj velja, ker je bilo financiranje te sheme že od vsega začetka zamišljeno tako, da bodo delavci sklenili zakonsko zvezo. Če bi D.L. Parris sklenil zakonsko zvezo z žensko, potem bi bilo financiranje njene vdovske pokojnine, kolikor je razvidno, brez nadaljnega vključeno v izračun pokojninske sheme.

162. Sodišče ne glede na to časovno omejitev učinkov sodbe redno zavrača, če ne gre za njegovo prvo sodbo v zvezi z določeno pravno problematiko.⁸⁷ Tako je v obravnavanem primeru: od sodbe Maruko naprej je jasno, da se Direktiva 2000/78 uporablja za vdovske pokojnine iz poklicnih pokojninskih shem. Ker je bila v tisti zadevi omejitev učinkov sodbe izrecno zavrjena,⁸⁸ tak način ravnanja tudi v obravnavanem primeru ne pride v poštev.

84 — V zvezi s tem glej točke od 74 do 99 teh sklepnih predlogov.

85 — Sodbe Defrenne („Defrenne II“, 43/75, EU:C:1976:56, točki 69 in 70), Barber (C-262/88, EU:C:1990:209, točka 44) in Bosman (C-415/93, EU:C:1995:463, točka 144).

86 — Sodba Barber (C-262/88, EU:C:1990:209).

87 — Sodbe Barber (C-262/88, EU:C:1990:209, točka 41), Bosman (C-415/93, EU:C:1995:463, točka 142), Meilicke in drugi (C-292/04, EU:C:2007:132, točka 36) in Maruko (C-267/06, EU:C:2008:179, točka 77).

88 — Sodba Maruko (C-267/06, EU:C:2008:179, točke od 77 do 79).

163. Če se bo Sodišče kljub temu odločilo za tako omejitev, bi bilo treba v skladu z ustaljeno sodno prakso iz nje izvzeti vsaj zahtevke tistih oseb, ki so pravočasno sprožile postopke za zaščito svojih pravic, na primer s tožbo ali primerljivim pravnim sredstvom.⁸⁹ K tem osebam je treba prištevati tudi D. L. Parrisa.

VI – Predlog

164. Ob upoštevanju zgornjih navedb Sodišču predlagam, naj na predlog za sprejetje predhodne odločbe, ki ga je vložilo Labour Court (Irska), izhajajoč iz prvega vprašanja za predhodno odločanje, odgovori tako:

Za posredno diskriminacijo zaradi spolne usmerjenosti, prepovedano v skladu s členom 2(1) v povezavi z odstavkom 2, točka (b), Direktive 2000/78/ES, gre, če se v poklicni pokojninski shemi priznanje pravice do vdovske pokojnine za istospolne partnerje pogojuje s tem, da je bila partnerska skupnost registrirana preden je delavec, ki je zavarovanec te sheme, dopolnil 60 let starosti, če zadevni osebi hkrati iz pravnih razlogov nista mogli registrirati take partnerske skupnosti ali skleniti zakonske zveze pred dosego te starostne meje.

⁸⁹ — Sodbi Barber (C-262/88, EU:C:1990:209, točka 44) in Bosman (C-415/93, EU:C:1995:463, točka 144); podobno sodba UNIS in Beaudout Père et Fils (C-25/14 in C-26/14, EU:C:2015:821, točka 53).